

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNÁ – HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ
461 01 LIBEREC 1, Voroněžská 1329/13 Tel.: 485 352515 Fax: 485 352 332

Katedra: Katedra pedagogiky a psychologie

Studijní program: Učitelství pro ZŠ

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

ŠIKANA – PROBLÉM KAŽDÉ ŠKOLY?

HARASSMENT – IS THIS THE PROBLEM OF EVERY SCHOOL?

Autor:

Michaela Secká

Podpis:

.....

Adresa:

Dašická 1753

53003, Pardubice

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.

Počet

stran	slov	tabulek	graf	pramen	příloh
78	24 667	12	23	30	3

V Liberci dne: 9.4.2010

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon . 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Berou na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si v domě(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce.

V Liberci dne: 9.4.2010

Michaela Secká

.....

Podkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Tomáši Kasperovi, Ph.D. za podnětné rady a připomínky při zpracování zadaného problému a za trpělivé vedení práce.

Mé podkování patří také všem učitelům škol, kteří mi prostřednictvím učitelů a jejich žáků umožnili zpracovat praktickou část mé diplomové práce.

Zároveň děkuji celé své rodině za její trpělivost a podporu.

Šikana – problém každé školy?

Anotace: V dnešní době je šikana závažným společenským problémem. Bohužel se objevuje již na nižším stupni základních škol. Cílem diplomové práce je porovnání šikany mezi městskými a venkovskými školami. Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část diplomové práce přibližuje celkovou problematiku a charakteristiku šikanování, jeho aktéry, vývoj i prevenci šikany. Praktickou část tvoří dotazníkové šetření v uvedených jednotlivých školách, jako je výskyt projevů šikany, vztah žáků k násilí a agresii. Důležitým aspektem je i postoj jednotlivých žáků k aktérům šikany a také rozdílné názory v hledání pomoci (rodiče, kamarádi, učitelé, ...). Součástí práce jsou pohledy odpovídající v podobě tabulek a grafů. V práci jsem využila i citace z literatury odborníků na šikanu.

Klíčová slova: šikana, druhy šikany, agresor, oběť, škola, rodina, prevence, dotazník

Harassment – Is this the problem of every school?

Abstract: The bullying is currently a serious social issue which occurs unfortunately even at primary education. This diploma thesis is focused on the comparison of the bullying appearing at schools in towns and in the country. The thesis is divided into two parts, the theoretic one and the practical one. The theoretic part aims to describe and generally explain the issue and the characteristics of bullying, its agents, its development as well as its prevention. The practical part consists of the information obtained from the questionnaires survey carried out at different schools mentioned above. The questionnaires examine the occurrence of the manifestation of bullying or the relation of pupils to the violence and aggression. An important aspect is the attitude of the individual pupils towards the agents of bullying as well as the different opinions concerning the search for help (parents, friends, teachers ...). The summary of answers under the form of tables and charts takes part of the thesis as well. I incorporated in the work several quotations from the literature specialized in the issue.

Key words: bullying, types of bullying, aggressor, victim, school, family, prevention, questionnaire

La Brimade – le problème de toutes les écoles?

Résumé: Aujourd'hui, la brimade est un problème social assez grave. Malheureusement, elle est présentée même dans les primaires. L'objectif du mémoire présent est la comparaison de la brimade entre des écoles en villes et à la campagne. Le mémoire est divisé en deux parties, la partie théorique et la partie pratique. La partie théorique a pour son but de découvrir la problématique est la caractéristique générales de la brimade, ses agents, son développement ainsi que sa prévention. La partie pratique est formée à la base de l'étude réalisée, par l'intermédiaire des questionnaires, dans les différentes écoles mentionnées au-dessus. Les questionnaires traitent de l'apparence de la brimade, la relation des élèves vers les violations et l'agression. Un aspect important représente aussi une attitude des élèves différents vers les agents de la brimade ainsi que des opinions différentes visant à rechercher une aide (des parents, des amis, des professeurs, ...). Les tableaux des réponses sous la forme des tableaux et des graphiques font aussi partie du mémoire. En écrivant ce mémoire, j'ai employé aussi des citations provenant de la littérature spécialisée sur cette problématique.

Mots clés: brimade, types de la brimade, agresseur, victime, école, famille, prévention, questionnair

OBSAH

ÚVOD	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
1 TEORETICKÁ ČÁST	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
1.1 Šikana v současných školách	Chyba! Záložka není definována.
1.1.1 Pojem agrese a šikana	Chyba! Záložka není definována.
1.1.2 Rozšíření šikany na školách	Chyba! Záložka není definována.
1.1.3 Postoje k šikaně	Chyba! Záložka není definována.
1.1.4 Šikana versus škádlení	Chyba! Záložka není definována.
1.1.5 Druhy šikany	Chyba! Záložka není definována.
1.1.6 Projevy šikany	Chyba! Záložka není definována.
1.1.7 Příčiny šikany	Chyba! Záložka není definována.
1.2 Aktéři šikany	Chyba! Záložka není definována.
1.2.1 Agresor	Chyba! Záložka není definována.
1.2.2 Oběť	Chyba! Záložka není definována.
1.2.3 Skupina.....	Chyba! Záložka není definována.
1.2.4 Škola.....	Chyba! Záložka není definována.
1.2.5 Rodina	Chyba! Záložka není definována.
1.3 Pedagogické aspekty zvládnutí šikany	Chyba! Záložka není definována.
1.3.1 Prevence šikany	Chyba! Záložka není definována.
1.3.2 Vyšetření šikany	Chyba! Záložka není definována.
1.3.3 Náprava šikany	Chyba! Záložka není definována.
1.4 Ukazatele klimatu	Chyba! Záložka není definována.
1.4.1 Klima školy	Chyba! Záložka není definována.
1.4.2 Klima třídy	Chyba! Záložka není definována.
1.4.3 Skupinová dynamika	Chyba! Záložka není definována.

2 PRAKTICKÁ ČÁST.....	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
2.1 Úvod.....	Chyba! Záložka není definována.
2.1.1 Cíl výzkumu	Chyba! Záložka není definována.
2.1.2 Hypotézy výzkumu	Chyba! Záložka není definována.
2.1.3 Úkoly práce	Chyba! Záložka není definována.
2.1.4 Popis zkoumaného souboru.....	Chyba! Záložka není definována.
2.2 Rozdíl mezi městem a vesnicí	Chyba! Záložka není definována.
2.3 Popis Pardubického kraje	Chyba! Záložka není definována.
2.4 Charakteristika prostředí výzkumného šetření	Chyba! Záložka není definována.
2.4.1 Základní škola Štefánikova Pardubice	Chyba! Záložka není definována.
2.4.2 Základní škola Pardubice, Stará kova 128	Chyba! Záložka není definována.
2.4.3 Základní škola Pardubice, Benešovo náměstí 590.....	Chyba! Záložka není definována.
2.4.4 Základní škola Rosice u Chrastí.....	Chyba! Záložka není definována.
2.4.5 Základní škola Hrochův Týnec	Chyba! Záložka není definována.
2.4.6 Základní škola T.G. Masaryka a MŠ Chroustovice	Chyba! Záložka není definována.
2.5 Charakteristika použité metody	Chyba! Záložka není definována.
2.5.1 Dotazník pro žáky	Chyba! Záložka není definována.
2.5.2 Distribuce dotazníků	Chyba! Záložka není definována.
2.5.3 Popis dotazníku	Chyba! Záložka není definována.
2.6 Vyhodnocení dotazníku	Chyba! Záložka není definována.
2.7 Zhodnocení hypotéz	Chyba! Záložka není definována.
2.8 Závěr.....	Chyba! Záložka není definována.
2.9 Seznam použité literatury.....	Chyba! Záložka není definována.
2.10 Seznam příloh	Chyba! Záložka není definována.

ÚVOD

V dnešní společnosti se do popředí stále více dostává jeden z velkých problémů – agresivní chování žáků konící šikanou, které se projevuje již mezi žáky mladšího školního věku. V diplomové práci jsem se zaměřila na téma porovnání výskytu šikany mezi vybranými vesnickými a městskými školami. Podle nejnovějších výzkumů se výskyt agrese neustále zvyšuje a vůči agresorům snižuje.

V našem školství se se šikanou setkáváme relativně dlouhou dobu. Učitelé však nebyli připraveni na řešení tohoto problému ani teoreticky, ani prakticky. Bohužel spousta z nich, snažící se nenadálou situaci řešit, nenašlo oporu ve vedení školy. Nadřazení, ve snaze nepoškodit dobré jméno školy, odmítali nejen problém šikany řešit, ale i připustit možnost výskytu takového chování mezi žáky školy. A to se bohužel děje i v této době. Existuje ale i spousta škol a učitelů, kteří se zabývají odhalováním šikany, potrestáním agresorů a hlavně se snaží šikanu ze škol vymýtit.

Pokud naše společnost, ve školním prostředí, nebo i jiném bude lhostejná k vyskytující se šikaně, agresori budou stále využívat svou převahu a moc nad svými oběťmi. A naopak, pokud oběť šikany nebude dostatečně sebejistá a do určité míry bezohledná až agresivní, těžko se zbaví útoku agresora na svou osobu. Za úspěch považujeme zjištění projevu šikany v zájmcích. Mnohdy šikanu objevíme až v době, kdy je oběť ohrožena na život.

Školní prostředí však není jediným, které se podílí na agresivním chování žáků. Každý jedinec naší společnosti vyrůstá v prostředí, které na něj působí svou výchovou, ale stanoví i hodnoty jeho života. Velmi často jsou negativním faktorem i rodiče. Nevhodné chování svého dítěte podporují, nezajímají se o jeho potřeby a pocity. Neuvědomují si, že zabezpečit dítě po materiální stránce není vše, co dítě potřebuje. Mnoho agresorů pochází z rodin, kdy dítěti chybí citová stránka výchovy. Svůj podíl na výskytu šikany a agresivity má vliv i mediální násilí.

Svou diplomovou práci jsem rozdělila na dvě části. Teoretická část je zaměřena na základní informace o problematice šikany. V této části popisují agresivní, definice šikany, její příčiny, projevy, druhy a aktéry šikany. Zabývám se problematikou prevence, vyšetření a

následnou nápravou šikany. Cílem bylo provést analýzu současně problematiky šikanování mezi dětmi. Zdrojem pro zpracování teoretické části mi byla odborná domácí a zahraniční literatura předních odborníků na šikanu, zejména M. Kolář a P. Písařík.

Praktická část obsahuje problematiku šikany ve vybraných městských školách v Pardubicích a vesnických školách v okolí Pardubic. V této části uvádím cíl výzkumu, hypotézy, úkoly práce a charakteristiku základních škol. Dále popis výzkumného souboru, použité metody a vyhodnocení dotazníku.

Formou dotazníkového šetření žáci třetího až pátého ročníku odpovídali na otázky, týkající se výskytu šikany. Cílem mé práce bylo zjistit a zmapovat, zda je šikana rozšířenější v pardubických základních školách nebo vesnických základních školách, názory nejen možných obětí, i agresorů, ale i ostatních žáků – pozorovatelů. Podporuje šikanu i prostředí školy? Žáci, pocházející z rozdílných sociálních skupin můžeme považovat za další příčiny vzniku šikany. Určité momenty samozřejmě ovlivní i klima školy a složení pedagogického sboru.

Prostředí v městských školách, kdy se žáci navzájem tolik neznají, by mohlo být pro výskyt šikany příhodnější. Je zde větší anonymita a menší možnost prozrazení. Na vesnických školách se ve většině případů děti dobře znají a vše, co se vymyká normálnímu chování by mohlo být rychleji odhaleno. Diskuze na téma šikany s lidmi, kteří učí na městských školách a mou praxí a zkušeností na vesnické škole, mě vedly k zamyšlení a následně k napsání této diplomové práce. Snad mi v závěru pomůže najít odpovědi na mé otázky i předpoklady.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Šikana v současných školách

Šikánování se ve větší i menší míře vyskytuje všude. Není před ním imunní žádný typ školy ani zařízení, kde se praktikuje tradiční způsob pedagogické práce, který neklade důraz na ovlivňování vztahů mezi žáky. Vyskytuje se i tam, kde by to vůbec nikdo nepředpokládal (Kolář, 1997, s. 14).

Šikana patří mezi nejzávažnější negativní jevy v současných školách. Jedná se o celospolečenský problém psychologický, sociologický a mravní. Ve své zárodečné formě se šikánování vyskytuje na všech školách. Školy, které tvrdí, že se u nich šikana nevyskytuje, buď nevědí, co se pod tím pojmem rozumí, nebo nemluví pravdu. O tom, že na základních školách existují velké problémy s chováním žáků, svědčí kromě kazuistik, permanentních stížností učitelů na nekáze ve školách i výsledky rozsáhlejších výzkumů. Nelichotivou kazuistickou situací na školách i mimo ni odrážejí titulky novinových článků. Upozorují na agresivní chování dětí a mládeže v České republice. Dalším důkazem neutěšené situace ve školách a školských zařízeních jsou oficiální výnosy (metodické pokyny, programy, projekty) Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (Bendl, 2003, s. 14-15).

1.1.1 Pojem agrese a šikana

Agrese má několik poloh nazírání a interpretací. Například Krajina (1999, s. 22) uvádí, že agresivita v širokém pojetí není nic jiného než vrozená schopnost živých organismů cíleně a energicky zvládat životní situace a uspokojovat životní potřeby.

Jedná se o obrannou agresivitu, která pomáhá organismu přežít. Obrannou agresivitou může být chování rodičů, kteří chrání své potomky před jakoukoli újmu. Jejich chování je podmíněno láskou k dítěti a v tomto případě můžeme považovat agresivitu za pozitivní. V případě neagresivních a nepřibojných rodičů jsou jejich děti více úzkostlivé a nejisté.

Diskutabilní je samotná živá agresivita, která je přítomná v našem každodenním životě. Při mnoha příležitostech (například při sportovních utkáních) bývá agresivní chování chváleno, podporováno a někdy bývá i vyžadováno. Nesmí ale přesáhnout hranice únosnosti. Především u chlapců mohou sportovní aktivity sloužit k vybití agresivních sklón (Ířan, 1995).

Agresivitu vnímáme hlavně v negativním smyslu. Nezdvořilost, neústupnost a neposlušnost bývá především jevy agresivního chování. Ve školním prostředí (ve třídách, na chodbách, na školním dvoře) se setkáváme především s těmito akty agrese (Ondráček, 2003, s. 83):

- verbální agrese (provokování, nadávky, urážky, pomluvy, hrozby apod.),
- tělesná agrese (pošouchování, kopání, bití apod.),
- agrese proti věcem (poškozování učebnic, pomůcek, zařízení, ošacení apod.),
- agrese proti sobě (sebezraňování, sebepoškozování).

Agresivitu ale nelze jednoznačně ztotožňovat s násilným chováním. Veškeré chování a jednání má vždy určitý motiv. Agresivita je tedy pouhou reakcí na neuspokojené potřeby a neschopnost dosáhnout stanovených cílů.

Ondráček (2003, s. 84) uvádí: „Agresivní osoby se zpravidla snaží vyrovnat vnitřní pochyby o vlastní hodnotu tím, že „tvrdě vládnou“ svému sociálnímu okolí. Lze tedy říci, že za každým násilným chováním stojí také pocit nedostatečné a nestabilní sebehodnoty, vlastní nedokonalosti a silná obava z podřízeného postavení vůči ostatním lidem.“ Přesto ada vlivných psychologů tvrdí, že agrese je naučená a osvojujeme si ji na základě svých zkušeností. Naučili jsme se agresivně jednat proto, že se nám takové chování právě hodí, vyplatí, nebo že jeho pomocí docílíme žádaného výsledku (Ířan, 1995, s. 23). Obzvláště dříve přijdou brzy na to, že se vyplatí být agresivní a získat tím žádané postavení mezi ostatními. Agresivnímu chování se učí zprostředkováním nebo z vlastních zkušeností. Zvláštním případem agrese je šikana (tyranizování).

Pojem šikana definuje Ířan (1995, s. 25) takto: „Slovo šikana pochází z francouzského slova „chicane“, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpení na lítěle předpis, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic ležet atd.“

Pojem „šikana“ zavedl pražský psychiatr Petr Píhoda, který jako první u nás před listopadem 1989 veřejně promluvil o tom, co se dělo v socialistické armádě mezi „bažanty“ a „mazáky“, o tom, co bylo v té době tabu.

Šikana je nebezpečný sociálně patologický jev, při němž je zejména omezována osobní svoboda a svoboda rozhodování. Ponižována je také lidská důstojnost a estetika prostředí (Lovasová, 2005, s. 6).

Jak uvádí Kolář (2001, s. 17): „Šikanování je všudypřítomné a může nás doprovázet celý život. Začíná v rodině mezi sourozenci, pokračuje ve škole a v dalších školách (*bullying*), v zájmových skupinách, na vojnu, v zaměstnání (*mobbing*), v partnerských vztazích (*domestic violence*), v nemocnicích, například psychiatriích, mezi nájemníky domu a končí třeba týráním seniorů v rodině nebo v domovech chodců.“

Podle britských badatelů je ve školním prostředí situace, „kdy jedno dítě nebo skupina dětí útočí na jiného dítěti ošklivé a nepřívětivé věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je velmi obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznámíme obecnou rvačku nebo hádku podobně stejně fyzicky vybavených soupeřů“ (Kovář, 1995, s. 26).

Novák, Capponi (1996, s. 45) šikanování definují: „Šikanování je agresivní jednání uskutečňované s cílem získat pocit převahy a určitě výhody prostřednictvím fyzického a psychického týrání druhých lidí. Agresor se jím pokouší získat různé výhody, dále dominanci, uspokojení a zádostiučinění. Nelze vyloučit ani motiv odplaty za křivdy, které se mu přihodily v minulosti nebo za ty, které do oběti promítá a tak jí onak ji za ně zodpovídnou. Jde o jednání agresivní, nezákonné a oběť ponižující.“

Ministerstvo školství definuje šikanu jako „jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrášovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování v cíli, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv,

vytvorování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepříjemných podobách jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídou nebo jinou skupinou spolužáků“ (Metodický pokyn MŠMT, 1. 1, odst. 1).

Pro školní prostředí, podle mého názoru, je nejvýstižnější formulace Koláře (2001, s. 27): „Jeden nebo více žáků úmyslně, v tšinou opakovaně týrá a zotrokuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“

Šikanování není ve společnosti ničím novým. Důležitá agresivita je celosvětovým problémem. Její prevencí a řešením se u nás i v zahraničí zabývají týmy psychologů a speciálních pedagogů. Podle statistik se na našich školách se šikanou setkal každý pátý žák. Tyto děti přicházejí denně do školy se strachem z posměchu, z ponižování, z pomluv a dokonce z fyzického násilí. Ze školy se vrací s poniženými osobními věcmi, oblečením a rodičům musí pomoci výmluv vysvětlit modřiny, zranění nebo chybějící věci. Šikana je velmi často jev skrytý a těžko zjištělný. Bývá všudypřítomná a dlouhá, může provázet celý život (Kolář, 2001, s. 15).

1.1.2 Rozšíření šikany na školách

Praktiky z armády napodobují už několik let u nás zejména v internátech. Běžně se mluví o šikaně. Tyto projevy se bohužel vyskytují již v mateřských a základních školách. V tšinou jde o méně závažné ubližování, které však nelze ignorovat. Mezi nejzávažnější projevy patří nadávky, ničení věcí, urážení dítěte, ignorování a přehlížení žáka nebo žáků skupinou. Tyto projevy mohou být pro citlivé děti velkým utrpením (Čížek, 1995).

K šikaně nejčastěji dochází mezi spolužáky ve třídě, v době přestávky a cestou do školy i ze školy. Odehrávat se může také v ústraní na WC a v šatně. Týráním velmi často probíhá za přítomnosti spolužáků, kteří se nepostaví za ponižovaného z obavy, že se sami stanou objektem šikany. Silnější spolužáci svoje agresivní aktivity provádějí pod rouškou nevinných žertů, kterými se baví celá třída.

Ve školách je velmi obtížné šikanu zmapovat. Ve většině případů se ale jedná o skryté šikanování. Velkou část školní populace zasahují lehčí formy a po určitém stádiu, která se v mnohých případech rozvinou do stádia pokročilejšího. Mezi školními dětmi nelze jednoznačně určit, kolik je vlastně šikany, protože každý případ je posuzován individuálně. Šikana ve velké většině zůstává utajena a neodhalena (Kolář, 2001, Čížek, 1995).

Pocit bezpečí a zařazení každého jedince do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu školy. Všechny školy a školská zařízení mají proto povinnost předcházet všem náznakům násilí a všem způsobům šikany mezi žáky (Metodický pokyn MŠMT 1.1, odst. 2).

1.1.3 Postoje k šikaně

Podle Kolář (2004, s. 9) existují dva hlavní trendy postojů k šikanování. „Šikanování se buď tabuizuje, popírá, nebo podceňuje a zlehčuje. Je až tragikomické, jak se fakta o šikaně předkládají v konejšivé a přikrášené formě. Zdá se, že lidskou přirozeností je bránit se otevírání bolestivých problémů.“ Některé představitelé škol popírají existenci šikany na svých školách a slovo šikana považují za přehnané. Ředitelé škol se zase obávají, že by se mohly zprávy o šikaně šířit a ohrozit tím pověst školy. Některé vůbec nezajímá, jak se oběť cítí a co prožívá. Spousta pedagogů se domnívá, že je šikana pouhou klukovinou a že chyba je na straně oběti, protože se neumí bránit. Kvůli tímto nepravdivým postojům k šikanování by měla být větší informovanost o tomto jevu.

Webster-Doyle (2002, s. 141) tuto situaci vystihuje slovy: „Šikana je v podstatě způsob života, který odráží sobecký a často násilnický přístup ke svému. Měli bychom začít vytvářet programy zaměřené na pochopení tohoto problému, které nám pomohou vychovat generaci mladých lidí, která již bude mít možnost osvobodit se od jejich devastujících vlivů. Přechod do 21. století však znamená přechod pro všechny a globální spolupráci, která musí ignorovat defenzivní, bázlivé, individuální, sobecké a agresivní tendence.“

1.1.4 Šikana versus škádlení

Abychom dokázali předejít chybám v řešení, je důležité znát rozdíl mezi šikanou a škádlením. Hranice mezi šikanou a škádlením jsou velice křehké a škádlení může lehce přejít do šikany. Pro agresora a oběť je důležité, jak danou situaci prožívají. Šifan (1995, s. 28) uvádí, že o šikaně můžeme mluvit jen tehdy, je-li „oběť z nějakého důvodu bezbranná, buď pro fyzickou slabost či neobratnost, pro svou izolovanost v kolektivu, pro své psychické

zvláštnosti (bázlivost apod.), nebo proto, že agresor i útočí ve skupině. Jde tedy o asymetrickou agresi.“

Škádlení charakterizuje Kolář (2001, s. 31) takto: „Jestliže se například poperou dva přibližně stejně silní žáci kvůli dívce o její srdce, nejde samozřejmě o šikanování, protože tu chybí nepoměr sil, kdy obě se neumí nebo z různých příčin nemůže bránit. V tomto případě rovněž chybí další významný rys šikanování, jímž je samostatnost přehledy agresora nad oběma. Chlapec, který zde chce odstranit soka v lásce, by nepoužil agresi, kdyby konkurent "neoprůzval" a dívka s ním nekoketovala. Souhrnně můžeme říci, že jiné běžné agrese ve školním prostředí jsou zaměřeny k dosažení nějakého cíle. Rozhodnutí není cílem agrese sama o sobě a lze předpokládat, že agresor by použil i jiný způsob, pokud by jím svého cíle dosáhl.“ Škádlení lze také charakterizovat jako legraci, která škádlenému nevadí. Pokud škádlený řekne „dost“ a škádlící respektuje jeho právo, tak se o šikanu nejedná.

1.1.5 Druhy šikany

Abychom se v problematice šikany mohli zorientovat, je nutné rozdělit šikanu podle typických, zpravidla se opakujících znaků. Je nezbytné poznání vývoje šikany a její vnitřní dynamiky od nejnižšího stupně tzv. ostrakismu, až k nejvyššímu stupni, tzv. totalitě. Znalost vnitřního vývoje šikanování umožní lépe zvládnout problém a správně zvolit diagnostické a terapeutické metody a postupy (Kolář, 2001).

Každé prožití šikany zanechává na oběti i agresorovi svoji vize. U oběti je především strach, psychická úzkost, ponížení a na straně agresora převládá pocit přehledy a „vítězství“. V podstatě agresor se stává obětí vlastního násilí, strachu z prozrazení, touhy, závislosti.

Nelze zcela jednoznačně určit, jaká forma šikany je pro oběť horší. Pro některé děti je horší fyzická šikana, jiným zase způsobuje větší bolest psychická šikana. Na rozdíl od fyzického týrání se psychické týrání prokazuje velmi špatně. Důsledkem psychického týrání bývají psychické změny, depresivní nebo úzkostné reakce a dlouhodobě se projevující psychické poruchy. V nejzávažnějších případech dítě zkolabuje a svoji situaci vyřeší sebevraždou (Wölfelová, 2007, s. 18, 19). Je tedy nutné seznámit se s klasifikací druhů šikany.

Jeden z nejlepších odborníků na problematiku šikanování u nás, etoped Kolář (2001, s. 27, 33, 35) nahlíží na šikanu ze tří praktických hledisek. Rozlišuje šikanování jako:

nemocné ili patologické chování,
závislost ,
poruchu vztahů ve skupině .

Šikanování jako nemocné chování

Hlavním rysem je úmyslné, v tšinou opakované týrání a zotrokování spolužáka i spolužák pomocí agrese a manipulace, které mohou mít tyto podoby (Kolář , 2001):

- *fyzická agrese a používání zbraní* – dušení, svazování, bodání r znými předměty, rány a kopání do r zných částí těla, škracení apod.,
- *slovní agrese a zastrašování zbraní* – vyhrožování r znými předměty, zastrašování zbraní, nadávání, výsměch danému jedinci i jeho rodině, ironické poznámky a vtipy,
- *krádeže, ničení a manipulace s věcmi* – privlastňování a ničení osobních věcí oběti,
- *násilné a manipulativní příkazy* – příkazování a nucení k r zným poslušám,
- *zraování izolací, oklikou a „um leckými“ výtvary* – ignorování oběti, pomlouvání, vytváření hanlivých příběhů a kreseb.

Tyto projevy šikany nejenže porušují školní řád, ale v mnohém jsou naplněny podstaty některých trestních činů .

Pro rozpoznání šikanování je také nutné umět odlišit jiné typy agrese, jako například rvačku dvou příbližně stejně silných chlapců . Chybí zde nepoměrná síla a pévaha jednoho nad druhým. Běžné agresivní chování bývá ve školním prostředí zaměřeno na dosažení určitého cíle a agrese v tomto případě není cílem daného chování (Kolář , 2001).

Pro účelovou a praktickou klasifikaci šikany uvádí Kolář (2001, s. 32) tzv. trojdimensionální „mapu“, podle které projevy šikany dělí na:

1. přímé a nepřímé,

2. fyzické a verbální,
3. aktivní a pasivní.

Kombinacemi těchto dvou dimenzí vznikne detailní a citlivá klasifikace. Jedná se o osm druhů šikánování, kde můžeme vystihnout jejich typické odlišnosti (Kolář, 2001, s. 32).

1. *Šikánování fyzické pasivní –* jedná se o fyzické napadení jedním nebo skupinou útočníků, kteří se do šikany aktivně zapojují. Iniciátor nepohlíží v pozadí a neudílí se v pokazy, ale osobně se na násilí podílí. Útočníci svou oběť kopou, škrtnou a fackují.
2. *Šikánování fyzické aktivní nepasivní –* od prvního typu se odlišuje formou zapojení hlavního agresora. Iniciátor se útoku přímo neúčastní, „špinit se“ s obětí je pod jeho úroveň. Rozdíl je v pokazy a posílá na jejich vykonání své příkazy. Obzvláště tento způsob šikany je nepropustný, nebo „zástupci“ jeho rozkazy vykonávají z obdivu a respektu k němu.
3. *Šikánování fyzické pasivní nepasivní –* agresor fyzicky zabírá oběť ve vykonávání jeho potěš a cíl. Často se provádí ve formě různých „žertů“. Oběť není například dovoleno sednout si do lavice.
4. *Šikánování fyzické pasivní nepasivní –* od předchozího typu se příliš neodlišuje. Oběť je odmítána splnění jejího požadavku. Je jí bráněno fyzicky, ale pasivní formou. V tšinou se jedná o nutnost pkonat pěkážku práv v osobě agresora, čímž může docházet k jeho fyzickému napadení oběť. Například agresor nedovolí oběť odejít ze třídy na záchod.
5. *Šikánování verbální aktivní nepasivní –* je zastoupeno různými formami nadávek, urážek a zesměšlování směřující přímo k oběť.
6. *Šikánování verbální aktivní nepasivní –* agrese nesměřuje přímo k oběť, ale pomluvy, urážky, urážlivé a ponižující kresby a básničky jsou rozšiřovány mezi ostatní spolužáky. Úmyslem je oběť co nejvíce zostudit, ponižít a vytěsnit z kolektivu třídy.
7. *Šikánování verbální pasivní nepasivní –* se projevuje izolací oběť. Spolužáci ji zcela ignorují. Její problémy a zájmy jsou pro ně naprosto nedůležité. Neodpovídají jí na pozdrav, otázky a nechtějí si k ní přisednout.
8. *Šikánování verbální pasivní nepasivní –* od předchozí formy se odlišuje jen nepatrně. Oběť se dostává do izolace a je označena za viníka všeho nepříjemného, co se ve třídě

odehraje. Nikdo ze spolužák se jí nezastane ani v případě, když je obviněn nespravedlivě.

Tato klasifikace není pevně daná a dochází k dalším kombinacím. Ondráček (2003, s. 85) rozděluje šikany do následujících skupin:

- verbální šikana (nadávání, urážení),
- nonverbální (ukazování sprostých a výhrůžných gest),
- tělesná šikana (tahání za vlasy, strkání, bití),
- vydírání (pod pohrůbkou násilí nebo zastrašování, vymáhání peněz),
- pomluvy (šíření negativního hodnocení, lži),
- šikana vyloučením (zabránění účasti na společných akcích a činnostech),
- telefonická šikana (otravování a vyhrožování přes telefon).

Šikany můžeme dále rozlišit podle délky trvání na krátkodobou a dlouhodobou (Elliottová, 1995, s. 85-89). Následky krátkodobé šikany jsou zpravidla mírnější. Většina případů je reakcí na aktuální změny v rodinném nebo třídním prostředí agresora, jako je úmrtí v rodině, rozvod rodičů, příchod do rodiny apod. Po uklidnění situace se oběvykle bez větších potíží zapojují do třídního kolektivu. Pokud má agresor nevyrovnanou a labilní povahu, může se lehce krátkodobý proces změnit v proces dlouhodobý.

Hlavním znakem dlouhodobé šikany je špatný výchovný proces dítěte. Podle Elliottové (1995, s. 87) je dítě příliš rozmazlené a zvyklé získat vše, co si zamane a na co pomyslí. Jiné je ovlivněno a poznamenáno lhostejností rodičů a citovým odmítáním. V některých rodinách je citový projev považován za znak slabosti, a proto jejich užívání není tolerováno. Nejsou ojedinělé ani případy, kdy je dítě samo obětí fyzického nebo psychického ubližování ze strany ostatních členů rodiny. Stává se také, že je dítě dokonce ve vlastní rodině sexuálně zneužíváno. Ovlivněno těmito podmínkami si neumí najít žádné zájmy a v nich nevyvíká. Mezi ostatními je zcela přemrštěné a svoje postavení si tak kompenzuje agresí vůči slabšímu dítěti.

Šikanování jako závislost

Kolář (1997, s. 25-26) uvádí, že jde o vzájemnou vazbu mezi obětí a agresorem. Tento typ šikany v sobě zahrnuje lidskou strategii: skrýt vlastní strach a současně využívat strachu

toho druhého. Ve většině skupin rozděluje žáky na „slabé“ a „silné“, mezi nimiž vzniká oboustranná a nepřívětivá dlouhodobá vazba. V pokročilem stádiu šikany vzniká mezi agresorem a obětí určité pouto, vazba, která může přerůst až do nekritického obdivu oběti k agresorovi. Vzhledem k tomu a přes všechno utrpení agresora považuje za „kamaráda“ a snaží se vyhovořit jeho jakémukoliv požadavku. Útokovi tím vzrůstá sebevědomí a přináší pocit naprosté nadvlády, moci. Násilné jednání se neustále stupňuje a zdokonaluje. Agresor se stává vzhledem ke své touze, je závislý na své oběti.

Šikanování jako porucha vztahů ve skupině

Posledním pohledem je onemocnění celé skupiny. Šikanování není pouze záležitostí vztahů mezi agresorem a obětí, ale vždy probíhá v prostředí nějaké skupiny. Vztahy ve skupině ovlivňují jednotlivé členy a ti mají naopak vliv na dění skupiny (Bendl, 2003, s. 29).

Podle Koláře (2001, s. 35) mají vztahy při šikaně svoji vnitřní dynamiku a svůj zákonitý vývoj. Směřují od zárodkové podoby, tzv. ostrakismu k nejvyššímu, pátému stupni. Kdo neporozumí proměně zdravé skupiny v nemocnou, nemůže šikanování léčit.

Protože jednotlivá stadia vyžadují odlišné způsoby zásahů, je nutné rozlišovat pětistupňové schéma šikany (Kolář, 2001, s. 35-43).

1. První stupeň – zrod ostrakismu

Mezi pedagogy a rodiči existuje mylná představa, že ke vzniku šikany v kolektivu je zapotřebí zcela výjimečných podmínek. Za výjimečné podmínky považují přítomnost sadisticky založeného jedince, naprostou absenci kázně a další patologické podmínky.

První, nejmírnější stupeň, tzv. ostrakismus se vyznačuje poměrně mírnými, převážně psychickými formami násilí. Oběť se v kolektivu necítí dobře, nemá žádné kamarády. Při každé příležitosti se na ni zaměřují různé „žertíky“, zesměšňující poznámky a na její účet se proti ní spřádají intriky. Oběť mnohdy nemá oporu v žádném ze spolužáků, nikdo se jí nezastane. Ostatní žáci poátevní znaky šikany ignorují. Nechtějí do sporů zasahovat z nezájmu, nebo mají strach, že by se agresor mohl zaměřit na ně. Pokud se oběť ohradí nebo se svíjí se situací učiteli, bývá často odmítnutá, což posiluje její pocit bezmoci. Tato forma šikany je považována hlavně pro šikanu v dívčím kolektivu (Bendl, 2003, s. 30).

2. Druhý stupeň – fyzická agrese a p itvrzování manipulace

V případě neléčeného ostrakismu může přerůst do dalšího vývojového stupně. Podle odborníků je důvod pro přechod několik. Zati nejastější jsou považovány (Kolář, 1997, s. 32-33), (Bendl, 2003, s. 30).

a) Pokud mezi žáky dojde z různých důvodů k náročné a stresující situaci, za nou ostrakizovaní žáci sloužit ostatním jako ventil k uvolnění tohoto napětí. Manipulace se p itvrzuje, objevují se fyzické útoky pramenící například z oekávané těžké písemné práce, z konfliktu s u itelem nebo prost jen z toho, že agresory školní docházka obt žuje. Jedná-li se v této fázi o relativně zdravou skupinu, dochází pro agresory k p ekvapení. D ti odsoudí útok na ob a situaci ohodnotí jako výstřelek, který se ztratí tak rychle, jak vznikl. K této situaci dochází jen z řídka. V tšinou je agresor p ekvapen, že se ob fyzickým útokem nebrání. Agresor je tedy p ípraven na ob ti zkoušet svoje možnosti. Stup uje agresi a své problémy si na ob ti ventiluje pravidelně.

b) Druhým důvodem bývá situace, kdy jsou žáci nuceni být spolu delší čas mimo domov (na výlet, na horách atd.). Podle pedagoga by právě tyto situace měly u žáků vést ke stmelení kolektivu a prohloubení přátelství mezi spolužáky. Paradoxně ale i přes veškerou snahu pedagoga zajistit dostatečně bohatý a kvalitní program se najdou chvíle (polední klid, večeře), kdy se d ti nudí. Vymýšlejí proto na úkor nejzranitelnějšího žáka vlastní zábavu. Formy jejich agrese se stále stup ují a stávají se promyšlenějšími. Útoky samozřejmě neskončí p íjezdem domů, ale stávají se běžnou součástí normálního rytmu života.

c) Těť p íinou bývá několik agresivních jedinců v daném kolektivu. Násilí považují za svou „p irozenost“. Již od počátku příchodu do kolektivu používají násilí k uspokojování svých potřeb. Je proto nepřipustné, aby jejich „p irozenost“ př sobila bolest druhým. U itelé př sobící v této t řídě nemohou dopustit, aby chování jedinců př sobovalo bolest druhým. U itelé si jsou dobře v domě, jak je obtížné v takovéto t řídě nejen učit, ale také vytvářet pozitivní morální hodnoty.

Další vývoj závisí na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích žáků k šikanování. Pokud jsou ve skupině přítomny kamarádké vztahy, pozitivní morální hodnoty, negativní postoje k násilí a ubližování slabším, pokusy o šikanování jsou odsouzeny k zániku.

Žáci by měli proto od učitelů mít jasně stanovená pravidla a kázeňské prostředky pro pochvalu a pro trest. Jakmile však učitel přestane mít zájem o děti ve třídě, připravuje tak tím vhodné podmínky pro vznik šikany (Kolář, 1997, s. 33).

3. Třetí stupeň – vytvoření jádra

Toto stádium je na stupnici označeno jako klíčový moment. Jestliže nejsou poštěně příznaky agrese a manipulace rázně zastaveny, utváří se v kolektivu tzv. „úderné jádro“. Jedná se o skupinku agresorů, kteří začínají úzce spolupracovat a systematicky šikanovat oběti. Postupně se kolem nich rozrůstá okruh agresorů, jejich obdivovatelů a jedinců. Pokud není ve skupině silná opoziční skupina, jsou vytvořeny předpoklady pro vznik násilného chování jako normy. Někdy se vytvoří mezi dvěma nejsilnějšími podskupinami křehká rovnováha a násilí je dočasně zastaveno. Ke změně však může dojít okamžitě po příchodu dalšího agresora nebo oběti (Bendl, 2003, s. 31).

V každém kolektivu se nacházejí děti, které nemají kladný vztah k oběti, ale přesto s násilím na svém spolužákově nesouhlasí. Je proto tedy nutné, aby učitel s těmi žáky spolupracoval a vytvořil prostředí vzájemné důvěry, které dá agresorům jasné signály o nesouhlasu s jejich chováním a bude schopné proti agresi zasáhnout. Tento pozitivní přístup musí být veden ze strany zdravého jádra a ze strany pedagoga.

V této fázi vývoje šikany by se o nápravu neměl učitel snažit sám, ale měl by vyhledat pomoc odborníka. Pokud nedojde k odbornému a ráznému zásahu, nastane příhodná chvíle pro zánik přirozeného odporu ostatních žáků vůči agresorům. V tšina nebo téměř všichni spolužáci přijímají normy agresorů. Vyšetřování šikany je v tomto stádiu komplikovanější. Jednání útoku je popíráno, zjednodušováno. Oběť je obviňována, že za zranění nebo vzniklou situaci si může sama. Proti oběti často stojí falešní svdkové vypovídající ve prospěch agresorů. Oběti jsou pod pohrůžkou zbití nuceny snášet krádeže osobních věcí, bití a následné ponižování (Kolář, 1997, s. 35-36).

4. čtvrtý stupeň – v tšina přijímá normy agresorů

Přestože se objevují ve třech předcházejících stupních náznaky organizovaného násilí, můžeme o nich mluvit jako o formách mírnějšího násilí. Za mírnější lze označit proto, nebo se do útoku nezapojil celý kolektiv třídy. Pokud jsou negativní útoky stále přehlíženy, stávají se nepsaným zákonem pro celý kolektiv. Převodně nesouhlasící členové skupiny jsou tímto virem přemoženi a někdy se dokonce do šikany aktivně zapojují. Osvojené a naučené

zásady chování jsou nahrazeny zásadami novými. Nové zásady násilí neodsuzují, ale považují ho za v c správnou a zábavnou.

Vliv učitele je v této fázi zcela neúinný a nepodstatný. Léba je velmi složitá, dlouhodobá a vyžaduje odborné vedení.

5. Pátý stupeň – totalita neboli dokonalá šikana

V pátém, nejpokročilejším stupni vítzí násilí nad normálním chováním. Normy agresorů jsou plně přijaty a respektovány všemi nebo téměř všemi členy skupiny. Dochází k totalitní šikaně, tzv. stadiu vykořisťování. K agresorům se postupně přidávají neutrální nebo dříve nesouhlasící jedinci. Se zájmem přihlížejí a pozorují situaci, případně se do týrání aktivně zapojují.

Ve skupině dochází k rozdělení žáků na otrokáře a otroky. Tento systém nápadně připomíná model fašismu. Agresori se sami označují za „nadlidi“, „ministery“, „krále“, „mazáky“ apod. Pro oběti jsou typické názvy „podlidi“, „negři“, „židé“, „poddaní“ a další, kteří mají sloužit jejich prospěchu. Jejich jediným právem je poslouchat a plnit rozkazy. Agresori ztrácejí poslední zbytky zábrán, stupňují brutalitu a promyšlejí systematicky násilí. „Vyvolení“ využívají jejich rozumové schopnosti, školní znalosti, strach i sebeúctu. U agresorů mizí poslední zábrany a nejvyšší radost jim způsobuje neomezená moc nad oběti z hlediska psychického a fyzického.

Oběť je v tomto stadiu na svém tyranovi stále závislejší a ochotnější vyhovořit jeho požadavkům. Neúnosnost svého utrpení eš oběť odchodem ze školy, neomluvenými absencemi, únikem do nemocí. V nejhorších případech se psychicky zhroutí nebo pokusí o sebevraždu, a dokonanou nebo ne. Teprve v těchto případech vyjde najevo závažnost situace.

Tento stupeň šikany je spíše charakteristický pro vojenská zařízení, výchovné ústavy pro mládež a v znic. To však ale neznamená, že nemůže vzniknout na školách. Na základních školách se vyskytuje jen ojediněle.

Není neobvyklé, že hlavním agresorem může být žák s výborným prospěchem, kultivovaným vystupováním, chováním a snahou pomoci jiným, ne však oběti. Učitel i žáky je uznává. Má podporu pedagoga a je ochoten plnit jejich pokyny. Pokud jsou proti takovému žákovi vzneseny nějaké stížnosti, učitel je považuje za zcela nesmyslné. I když jsou stížnosti použity proti oběti, která zoufale volá o pomoc. Oběť navíc nenajde oporu

ani u spolužáků. Ti buď mají z výhrůžek agresora strach, nebo jsou do šikanování přímo zapojeni. Prozradit agresora je v tomto stadiu vzácné. Obě se bojí o svůj život, má pocit viny a obviňuje se z negativních pocitů a myšlenek o agresorovi.

Při vyšetřování často mluví a odvolávají oběti i svdkové své výpovědi. Násilí považují za pouhou legraci, která neměla nikomu ublížit. Sami v sobě popírají svoji vinu a nechť jí si jí přiznat. Možná ze strachu, nebo chtějí mít celou situaci za sebou. Je však jisté, že toto chování a jeho následky si ponесou po celý život.

Osobnost agresora je samostatně stojící. Necítí žádnou vinu ani zodpovědnost za vzniklé fyzické, psychické a materiální škody. Cítí se nedotknutelní a vinu svalují na všechny ze svého okolí (Čížan, 1995).

1.1.6 Projevy šikany

Rozpoznat šikanu ve třídě není jednoduché. Na které zprávy negativního chování nevypadají u spolužáků nějak závažné. Záludnost ale spočívá v pomalém a v nenápadném vývoji. Pokud si napadáný žák stěžuje, vypadá u učitelů i u spolužáků jako žalobník a důsledky se mohou obrátit proti němu. Jestliže se svírodě, tak ani třídní nevnímají situaci jako závažnou. Rodiče se obvykle obávají obrátit ze strachu na vedení školy. Důvodem je nedůvěra v jejich tvrzení nebo neschopnost a nezájem situaci vyřešit. Dítě je potom vystaveno nátlaku i ze strany učitelů. Pokud učitelé o šikaně ve své třídě ví, v třídně o ní nemluví, protože se obávají od okolí obvinění, že děti nezvládají kázeňsky. Vedení školy může být poslední, které se o závažném problému dozví (Čížan, 1995, s. 48).

Je tedy nutné při odhalování vnímavě sledovat vystupování celé skupiny i jednotlivců. Sledujeme především chování celé skupiny, vztahy mezi dětmi, stupeň spolupráce a sociální klima ve třídě. Pokud dojde k odhalení šikany, musí být ihned provedeny kroky k její nápravě.

Příčné projevy šikany

Podle Čížana (1995, s. 49) jsou příčné známky rozděleny do pěti skupin:

1. *Posměch* – dítě je vystavováno nadávkám, urážlivým výrokům, posměšným poznámkám.
2. *Kritika dítěte* – agresor používá nevybíravé výrazy, komunikuje nepřátelským, nenávistným až pohrdavým tónem.
3. *Přikazy* – dítě dostává od svých spolužáků přikazy pronášené panovačným tónem, které musí podrobnými pohyby splnit.
4. *Neoplácení ran* – při hrách i jiných činnostech, kdy do sebe děti strkají, honí se a pošouchují padne někdy rána. Obě nereaguje a ubírá se do ústraní.
5. *Vyprovokované rvačky* – charakteristická je převaha fyzické síly jednoho rvače nad druhým. Slabší jedinec se snaží útoku vyhnout, ale silnější protivník mu to neumožní.

Nepřímé projevy šikany

Za nepřímé známky šikany považuje Fían (1995, s. 49) a Pöthe (1996, s. 81,98) shodně to, čto devět znaků.

1. Dítě nemá kamarády, spolužáci o něj nejeví zájem a o přestávkách bývá často samo.
2. Při společných činnostech a hrách bývá dítě voleno do družstva mezi posledními. Často o jeho zařazení musí rozhodnout učitel. Ostatní v družstvu mu dávají najevo, že jeho přítomnost není žádoucí.
3. O přestávkách se nezdržuje v tídním kolektivu a podrobnými záminkami vyhledává blízkost u učitele.
4. Pokud má vystoupit před třídou, působí vystrašeně a nejistě. Spolužáci jeho výkon zesměšňují a astují ho ponižujícími a zahanbujícími přezdívkami.
5. Nemá důvod k radosti, působí stále smutným a depresivním dojmem. Často mívá blízko k pláči.
6. Dochází ke zhoršování jeho soustředění a školního prospěchu, někdy velmi výrazně a náhle.
7. Jeho věci bývají poškozené, znečištěné a rozházené po třídě. Spolužáci mu nedovolí opravit si věci na další vyučovací hodinu.

8. Často mívá zašpiněný nebo poškozený oděv, opakovaně mu chybí přezky a oblečení do tělesné výchovy.
9. Na těle má oděry, modřiny, škrábance nebo zjevné i vypálené rány, které nedokáže uspokojivě vysvětlit.

V těsnosti se přímá a nepřímá šikana vyskytuje současně. Dítě, které bývá spolužáký odstrkované, bývá i fyzicky týráno a uráženo. Podle přímých a nepřímých projevů lze usuzovat, že je dítě šikanováno (Ířan, 1995).

1.1.7 Přímé šikany

Velice důležité je nelitovat oběť a dle kladně pátrat po příčinách, proč se agresor chová tak, jak se chová, a proč se jiné dítě dostalo do pozice oběti. Teprve na základě podrobné analýzy příčin se nám může podařit vyřešit šikanu (Lovasová, 2005, s. 11).

Koukolík a Drtilová (1994, s. 71) uvádí: „Naše doba vyzdvihuje až příliš váhu peněz a moci. Oslabuje přirozenou autoritu otce, který převyšuje své okolí vzděláním, zkušeností, pracovitostí, citovou rozvinutostí. Už v předškolním věku se děti od rodičů a okolí, včetně etnických, televizních a filmových postav, často naučí zaměřovat sílu za násilí, sentimentální cit, duševní bohatství za vyšší kontu, a slušnost považovat za slabost.“ Současná společnost by se měla snažit tento postoj změnit.

Elliottová (1995, s. 85) uvádí další možnosti příčin šikany: „Rozvod rodičů, nový příchod do rodiny, úmrtí příbuzného, přítel i oblíbeného zvířátka, nuda, frustrace – to všechno jsou obtížné situace, které mohou dítě přivést až ke snaze o odreagování se od nepřijemné reality právě šikanováním ostatních.“ Účitel by měl tyto situace v životě dítěte vyzkoušet a po zjištění projevů porozumění a nabídnout pomoc. Ířan (1995) popsal ty hlavní přímé.

1. *Tlak kolektivu* – jedinec je nucen, aby se choval tak, jak společnost očekává a aby příliš nevyčníval (dívodem zde může být tloušťka, brýle apod.).
2. *Touha po moci* – přání ovládat druhého za účelem prospěchu (nabytí peněz), i uspokojení vlastního ega. Ovládáme-li jedince nebo skupinu jedinců, pomůžeme nám to splnit vlastní přání a dosáhnout uspokojení.
3. *Motiv krutosti* – vidět oběť trpět př sobě agresorovi radost a potěšení.

4. *Zv davost* – agresor zkoumá, jak se obě zachová ve strachu, bolesti, ponížení a k čemu se dá v tomto stavu přinutit. Se *zv davostí* souvisí i nuda a touha po stále silnějších zážitcích.

1.2 Aktéři šikany

Běžně označujeme za hlavní protagonisty šikany oběti (šikanované, napadené) a agresory (šikanující, útočníky). V procesu rozvoje šikany ale nejsou jedinými účastníky. Spadají sem také ostatní spolužáci, učitelé, rodiče, vedení školy a všichni zaměstnanci školy. Všechny tyto faktory se na daném procesu určitým způsobem podílejí a ovlivňují ho (Bendl, 2003, s. 41).

1.2.1 Agresor

„Badatelé se shodují v tom, že agresivita (neboli sklon k agresivnímu jednání) se vytváří v předškolním věku, podle některých autorů již v prvních letech života. Určitou roli hrají temperamentové dispozice, zejména vznešlost a impulsivita (silné popudy k náhlému, nepromyšlenému jednání, které jedinec špatně ovládá) a menší citlivost k možným následkům jednání. Tyto vlastnosti však samy o sobě nevedou k agresivitě. Musí k nim přistoupit určitý způsob výchovy, resp. zacházení s dítětem“ (Čižan, 1995, s. 33).

K nejzávažnějším vlivům, které působí na dítě v oblasti výchovy, patří:

- rodiče se často sami dopouští trestné činnosti,
- rodiče vnučují dítěti málo času, málo na ně dohlížejí a kontrolují,
- absence jednoho z rodičů (rozpad manželství),
- přímá pochvala a podpora za násilné jednání dítěte - výchova typu: „Co mi žeš urvat, urvi, mají ostré lokty, zadarmo ti nikdo nic nedá!“ (Čižan, 1995, Kolář 1997, 2001).

Abychom mohli definovat agresora, musíme předpokládat, že sklon k šikaně není jen krátkodobým, trvá delší dobu a má určitý vývoj. Z fyzické stránky jde o silné, obratné a tělesně zdatné jedince. Nemusí to být ale pravidlem. Inteligence spojená s bezohledností a krutostí dokáže někdy víc než fyzická síla. Tento typ může šikanu „jen“ vymyslet a zorganizovat, aniž by se dotkl oběti. Pro vykonávání jím vymyšlené šikany je

schopen získat kolektiv, proti němuž je obě bezmocná. Musíme si ale uvědomit, že ne ze všech fyzicky vyspělých jedinců se stávají šikanující. Nebývají to ani dítka s pocitem méněcennosti. V tšinou jde o dítka sebevdomé, pro které je typické ovládat druhé, bezohledně se prosazovat, urážet a vidět agresi proti sobě i tam, kde není žádná. Tato agresivita překračuje určitá pravidla chování, například zlomyslné ničení v cíl apod. (Kolář, 2001, Šívan, 1995).

U agresorů můžeme pozorovat rozdíly z hlediska pohlaví. Z výzkumů vyplývá, že si chlapci vybírají oběti z obou pohlaví, zatímco dívky se převážně soustředí zase na dívky. Chlapci používají zejména fyzické násilí, vydírání, výhrůžky a dokonce naopak násilí psychické. Šikanování mezi dívkami bývá skrytější, jelikož využívají intrikování proti oběti, její vytesování ze skupiny a pomluvy. Důvodem takového chování je získání pozornosti a obdivu nebo tzv. školní láska, kdy se jedná o přebírání kluků (Bendl, 2003, s. 45). Podle Šívan (1995, s. 38) je fyzická agrese mezi dívkami spíše vzácností. Bývá však doplňována ponižováním a někdy i sexuálním podtextem. Tyto dívky se podle výzkumů často stávají matkami v pozdním věku.

„Podle nepotvrzeného, ale mezi našimi pedagogy dnes rozšířeného a v rozhodně zděděného názoru pochází řada dítčských agresorů z rodin nové podnikatelské „elity“. Mívají úspěšné, rychle (často nepoctivě) zbohatlé rodiče, kteří bývají svou prací plně absorbováni a dítka se nevěnují, zato je rozmazlují „astronomickým kapesným““ (Šívan, 1995, s. 34).

Typy agresorů

Webster-Doyle (2002, s. 21-22) definuje dva hlavní druhy tyranů.

1. Extrovertní tyran

„Extrovertní“ tyrané jsou otevření, agresivní, aktivní, výšeni a chtějí být pány situace. Jsou vzpurní a za svoji vzpurnost bývají obvykle kritizováni. V dospělosti mívají často potíže. Obvykle se projevují tvrdě a hrubě. Uvnitř se však mohou cítit podřízeni, nejistě a mohou mít pochybnosti o sobě samých. Zavrhuje pravidla a cítí potřebu bouřit se, aby dosáhli pocitu nadřazenosti a jistoty.

2. Introvertní tyran

„Introvertní“ tyrané nestojí o uznání, skrývají se, nikdy se nebouří a podízuje se společnosti. Obasíkájí „správné“ věci ve „správný“ čas, někdy lžou a aby se druhým lidem

zavdílí, říkají nebo dělají to, co chtějí slyšet a vidět. Vyvolávají v ostatních pocit, že vše myslí dobře. Usilovně pracují na tom, aby se stali „miláky učitelů“. Získávají moc na základě vychytralosti a klamu.

Z praktického diagnosticko-nápravného hlediska rozlišuje Kolář (2001, s. 86-87) tři typy agresorů-iniciátorů šikánování:

První typ

Hrubý, primitivní a impulzivní jedinec s plnou energií nevyužitých energií, kterou nedokáže využít. Následkem jsou různé problémy. Charakteristická je neschopnost podřídit se autoritám a přizpůsobit se okolí. Mnohdy bývá zapojen do organizovaného gangu páchajícího trestnou činností. Šikane masivně, tvrdě a nelítostně. Od ostatních vyžaduje absolutní poslušnost a kolektivní cíle zadržuje.

Důvodem jeho chování je vlastní agrese a brutalita rodičů nebo sourozenců. Tento jedinec svou agresí ventiluje vlastní strach. Důležité pro něj je, že ostatní není sám, ale je jako někdo jiný. Šikánování chápe jako pomstu toho, co sám zažil. Tito jedinci mívají později problémy i v partnerském vztahu. Ve výchově ostatních používají stejné metody, jaké zažili v dětství.

Druhý typ

Jedinec se jeví jako velmi slušný a kultivovaný. Mezi učiteli a žáky je oblíben a uznáván. Navenek působí kladným a bezkonfliktním dojmem, ale vnitřně zakrývá úzkost. Výjimkou nejsou ani sadistické tendence v sexuálním smyslu. Odhalit šikánování je v jeho případě velmi obtížné a problematické. Útoky obratně a rafinovaně skrývá, vyhýbá se přítomnosti svéráka. U učitelů díky vnějšímu vystupování chrání a neví, že by on mohl být aktérem šikany. I v tomto případě má na chování jedince ovlivnit rodina a způsob výchovy. Rodiče mají nepřiměřené a vysoké nároky. Výchova probíhá bez lásky a porozumění.

Třetí typ

Jedinec je ve skupině i mezi učiteli oblíbený pro svůj optimismus, sebevědomí a výmluvnost. Má povstavilost a „srandisty“ s dobrodružnými sklony. Ideální základ pro buzení šikany. Nešikane kvůli svým vlastním problémům v rodině nebo mezi vrstevníky, ale používá ji jako únik z nudy a pro pobavení vlastní i ostatních. Vše pojímá jako „pouhou“ neškodnou legraci a zábavu. I přes své sympatie k této osobě je

chování op t nep ípustné a nemorální. Na jedné stran se skupina d tí baví, ale na druhé stran je jedinec, který trpí.

Co agresory spojuje: (Webster-Doyle, 2002, s. 26)

- starají se p edevším o své pot šení, než aby mysleli na n koho jiného,
- touží po uznání, moci, pozornosti, postavení, sláv a jsou ochotni využít druhé k tomu, aby dostali, co cht jí,
- touží po pomst za pocity ublížení, kterými trpí,
- nejsou se schopni dívat na situace jako na celek a tudíž nejsou zodpov dní.

1.2.2 Ob

Postihnout typickou ob šikanování, je pon kud obtížn jší než zachycení agresora. Tém každá skupina si najde n jakou menší ob . N kdy ani není d ležitě, jaká ob vlastn je, protože výb r je naprosto nahodilý. P i troše sm ly se m že ob tí stát kterékoliv dít (Kolá , 2001, s. 87).

P esto na školách existují „typické“ ob ti, které jsou opakovan týrané. Jsou to pouze „nejslabší ze slabých“. To znamená, že tito jedinci v bec neum jí skrývat strach a využívat strachu druhých. Nejsiln jším „magnetem“ chronicky šikanovaných ob tí je jejich p íliš viditelná bojácnost a zranitelnost. D ležitá je i jejich vrozená „slabá“ reaktivita v zát žových situacích. Na rozdíl od agresor ve st etech ztrácejí hlavu, propadají panice, hr ze, vý itkám sv domí, p ílišné sebekriti nosti apod. V tomto smyslu žáci, kte í p itahují násilí, nemusejí být vždycky fyzicky slabí, nemusejí mít t lesný handicap. Zpravidla však bývají mén zdatní než agresori. Stávají se snadnou ko istí, a už je p í ina psychická, fyzická nebo jsou-li ob propojeny. Dít se m že stát ter em útok jen proto, že nosí brýle nebo má ošklivý obli ej. Z toho dvodu se m že cítit jako mén cenné, což m že vést až k tomu, že je vybráno za ob (Kolá , 2001, s. 87).

Tatum a Herbert (1992) tvrdí, že „ob ti jsou oproti norm úzkostn jší, nejist jší, opatrn jší, citliv jší a klidn jší. Také mívají t sn jší vztahy se svými rodi i (a možná jimi bývají p ehnan ochra ovány). V d sledku šikanování se cítí izolovan jší a navíc u nich m že vzniknout pocit, že si všechno trápení a obt žování vlastn zaslouží. To ješt více poškozuje

jejich obraz o sobě, který už tak bývá ubohý. Po tlesné stránce bývá v tšina ob tít menší než ti, kdo je trýzní, a obecně mohou být méně schopny bránit se fyzicky i slovně“ (In Fontana, D., 1997, s. 303).

„Ob tít šikanování samy sebe posuzují jako méně inteligentní a méně schopné. Obvykle trpí nízkým sebevědomím, což se odráží v tom, že p sobí navenek nejisté a úzkostné. Výzkumy ukazují, že i po tlesné stránce jsou jinými d tmi vnímané jako méně p itažlivé. Ukázalo se rovněž, že část ob tít má rodiče s velmi úzkostnou a p ehnáním pe ující povahou. Jsou to zejména tzv. overprotektivní, úzkostné maminky, které neustále žijí v obavách o to, „aby se dítě n co nep ihodilo“. Svoje dítě proto neustále omezují a kontrolují, čímž prohlubují vzájemnou citovou závislost a nesamostatnost dítěte“ (Pöthe, 1999, s. 119).

Ob tít bývá tedy jedinec, který se n jak odlišuje. Odlišnosti jsou velké, nej ast ji jsou šikanování jedinci handicapovaní vzhledem, sociálně i fyzicky, lidé úzkostní, plaší, i ti, kteří se odlišují rasou, národností, vyznáním nebo chováním. Stejně tak se může ob tít stát novým členem skupiny (nový žák, spolupracovník) (Bendl, 2003, s. 47).

V souasných dobách se preferují jedinci se schopností se prosadit i za cenu násilí. Dítě si takové chování velmi lehce zapamatují a ve škole je pak d sledkem tzv. ekonomická šikana. Ob tmi jsou d tti z rodin sociálně slabých, které nemají na nákupy značkového oblečení (Špaček, 2006, s. 4-7).

Typy ob tít

Podle Koláře (2001, s. 89) existují:

1. *ob tít slabé s tělesným a psychickým handicapem* – jedinci s malou fyzickou silou, neobratní, s fyzickou odlišností ve vzhledu, s vývojovými poruchami učení, sníženou inteligencí,
2. *ob tít silné a nahodilé* – jedinci, kteří p evyšují úroveň fyzickou silou, pop ípad sebeobranou,
3. *ob tít deviantní a nekonformní* – jedinci, kteří jsou ve škole vyhlášeni jako provokatéři a darebáci, kterým nikdo nevěří, že by se mohli stát terčem útoku,

4. *šikanovaní žáci s životním scénářem ob ti* – jedinci tiší, uzavření, fyzicky nepříliš zdatní, s odlišnými zájmy. V každém prostředí se pro svoji odlišnost stávají terčem útoků. Nedokáží se bránit a nikomu neublíží.

Dále rozlišuje ob ti, které nemají ani jednoho kamaráda a jsou zcela izolované. (Parry – Cerrington in Bendl, 2003, s. 42) specifikuje ob ti:

1. *pasivní ob ti* – bojácné, opatrné a uzavřené děti, které jsou fyzicky slabé a těžko si hledají přátele, nemají dostatek dovedností a sebevědomí, aby se dokázaly samy bránit,
2. *provokující ob ti* – schválně provokují, pošklebují se a posmívají, ale pokud jim druzí oplácejí stejnou mincí, hned si stěžují,
3. *úlové ob ti* – takové děti na sebe berou roli obětí, aby získaly uznání a popularitu (často hrají „třídního šaška“),
4. *falešné ob ti* – jedná se o děti, které si přehnaně stěžují na ostatní, obvykle se jejich chování zaměřuje na získání pozornosti,
5. *útočníci* – děti pronásledující druhé bez zjevného důvodu, mnohé vrstevníky převyšují svou energií, fyzickou silou a sebevědomím,
6. *útočníci-ob ti* – u kterých děti jsou v některých situacích obětmi, v jiných zase naopak útočníky,
7. *úzkostní útočníci* – jedná se o děti s nejnižším sebevědomím, obvykle mají rodinné nebo učebnické problémy.

1.2.3 Skupina

Abychom porozuměli šikaně, musíme zkoumat, jaký vztah k ní má celý kolektiv. V každém prostředí se utvářejí obecně přijímané normy, které se po ustavení obtížně mění. V nemocné skupině, která je bez obranyschopnosti, dochází k tomu, že podskupina agresorů v roli neformálních vůdců prosadí své normy jako normy celé skupiny. Nastává situace, kdy i u méně ovlivnitelných jedinců dochází k zlomu a jedinec se podrobuje nátlaku skupiny.

K udržení moci ve skupině agresori nepoužívají nátlak, ale nenápadně a nenásilně přesvědčují a manipulativně vedou spolužáky k nesvobodným rozhodnutím. Skupinové normy

šikanování se stávají závaznými a jejich nedodržování bývá trestáno různými formami. Jejich porušení může být stejné roztrpčit agresora jako nejslabší oběť. Skupinový zákon ovlivňuje chování a postoje žáků, legalizuje násilí a dokonce ho morálně ospravedlňuje. Jestliže není kdo schopen vést myšlení a hodnocení vlastním směrem, odolá nátlaku a dokáže „bonzováním“ informovat pedagoga o šikanování, je celou tůdou, včetně obětí, odsouzen a zavržen. Zákaz „bonzování“ bývá překročen jen málokdy (Kolář, 2001).

„Z praxe je zřejmé, že jakákoliv organizace nebo skupina vyžaduje pro svoje fungování určitý vztah autority a podřízenosti. Zdá se však, že značná část lidí vyhledává závislost na mocensky založených jedincích, protože se bojí vlastní svobody. Vzhledem ke své nejistotě i absenci jaké autority vychází tato podskupina včetně jakékoliv autorit; nedokáže posoudit hlubší kvalitu osobnosti, umí rozlišit pouze vnější sílu – moc (která je často také pouze závislostí, avšak s opačným znaménkem). Některí žáci se sami hrbí a stávají se „satelity“ agresivních pseudoautorit, přenechávají jim odpovědnost za své rozhodování. Tito žáci se nevědomě považují za nástroj provádějící vůli v děle. A proto si nepřipouští odpovědnost za vlastní činy“ (Kolář, 2001, s. 83).

Některí jedinci užívají násilí v mimoškolních skupinách a své zkušenosti pak přenesou do vztahů ve třídě. Zvládnout jednoho násilníka je jednodušší než zvládnout celou organizovanou sílu násilníků. Nikdy nevíme, kdo všechno je do ní zapojen a kam až sahá. Šikanu bychom proto měli zastavit v jejím začátku a nečekat, až se rozvine do nekontrolovatelných rozměrů.

1.2.4 Škola

Na některých školách ještě i dnes dochází k situacím, kdy vedení školy a pedagogové, nebo ignorují. Navíc pedagogové nejsou pro boj se šikanou teoreticky ani prakticky připraveni. Chybí jim systematický zážitkový výcvik v práci se skupinovou dynamikou (Kolář, 2001, s. 21). S tímto názorem se shoduje i Pöthe (1996, s. 76): „Významnou roli zde hraje chybějící teoretická příprava a nedostatek praktických zkušeností při řešení tohoto vysoce nebezpečného jevu mezi dětmi. Ty jsou do jisté míry odrazem minulých let, kdy se o šikanu, podobně jako o mnoha jiných jevech, ve škole nesmělo mluvit.“

Ke efektivnímu řešení šikany je nutná souhra určitých podmínek a okolností. Jedná se o spolupráci ze strany vedení školy, učitelů, rodičů, ministerstva školství a dalších institucí,

kteře se touto problematikou zabývají. Podle Bendla (2003, s. 67-76) existuje šest p ekážek k ešení školní šikany. N kteře faktory se áste n p ekrývají a dopl ují.

1. *Nep ehlednost situace*

V ur itých p ípadech je obtížné ur it, kdo je agresorem a kdo jeho ob tí. Ob je asto tyranizováním dohnána k agresi (nem že se už jinak bránit). Problémem je i v k d tí. U mladších d tí si totiž nejsme v tšinou jisti, zda se jejich chování m že ozna it za šikanování.

2. *editelé a vedení školy*

Škola jako celek se vyhýbá p iznat existenci šikany. V dnešní dob je jedním z d vod snaha získat co nejvíce žák . Krom toho je další obava z reakcí eské školní inspekce nebo Rady školy, kteře mají slovo v odvolávání editel .

3. *Nedostate né legislativn -káze ské pravomoce školy*

V dnešní dob má sv j podíl na rozši ování šikany na školách skute nost, že u itelé i vedení školy poci ují bezmocnost v ešení tohoto problému. Mají nedostate nou pravomoc v kontaktu s problémovými žáky. T ídní d tka, editelská d tka, pop ípad snížená známka z chování u velmi neukázn ných žák nevede k posílení kázn , ba asto tito žáci mají z tohoto opat ení legraci.

4. *U itelé*

Jedním z problém je nezájem u itel šikanu ve své t íd p iznat, nebo ji vidí jako své osobní selhání. Vytvá ejí tak za arovaný kruh, ve kterém šikana oficiáln neexistuje. Pro její rozvoj jsou p itom poskytovány nejvhodn jší podmínky.

U itelé zasahují spíše v p ípadech, kdy jde o fyzický nebo materiální útok a nev nují pozornost verbálním útok m. Není to nic neobvyklého, protože dnešní d ti mluví vulgárn a je t žké prokazovat, zda se skute n jedná o opakované a cílené napadání.

Mnoho u itel se ešení situace vyhýbá kv li obav z konfliktu se žáky a také z obavy o vlastní bezpe nost. Bohužel jde na našich školách a školských za ízení o obavy oprávn é.

N kterým u itel m dokonce šikana vyhovuje. Je možné mezi n za adit vojáky z povolání, pracovníky nebo vychovatele z výchovných ústav a internát . Aby tito pracovníci nem li problémy, zavírají nad chováním úto ník o i. V praxi se m žeme setkat s u iteli, kte í šikana využívají ke svému vlastnímu prosp chu. Bu si uspokojují n jakou svou potebu, nebo se mstí za svoje osobní neúsp chy.

5. Žáci

Odhalit nebo se dozv d t o šikan je základním p edpokladem jejího ešení. Odhalení šikany bývá obtížné hlavn kv li strachu ob ti ji oznámit. Jiným d vodem je falešné kamarádství, kde se šikanující jedinec obává, že bude ozna en za zrádce a žalobní ka. Svoji roli zde hraje i strach žák zastat se ob ti. Dalším d vodem neodhalení šikany je závislost v pátém stupni vývoje šikany mezi agresorem a ob tí. N kterým žák m šikana dokonce vyhovuje. Jestliže se ve skupin nachází n kdo zraniteln jší a slabší než oni, p ipadají si pak d ležit jší.

6. Rodi e

Negativn na ešení šikany ve školách p sobí rodi e, kte í své agresivní potomky brání p ed obvin ním, se školou nespolupracují a svojí výchovou naopak agresivní chování u d tí podporují.

Rodi e n kterých ob tí komplikují nebo odmítají vy ešení z obavy, aby svému dít ti situaci ješt více nezhoršili.

Rodi e ob tí, kte í nahlásí šikanování, se asto setkávají s negativním postojem vedení školy. editelé škol berou v c jako útok na svou osobu, šikana na své škole popírají a na podporu svých tvrzení si za nou svolávat „armádu v rných“ z ad vlivných známostí a pod ízených.

V souvislosti s p ekážkami, které brání v odhalování a vyšet ování šikany, hovo í Kolá (in Bendl, 2003, s. 76-77) o „komplotu velké šestky“. Kdo chce pomoci p i šikanování, m l by znát lé ky, pasti a nástrahy, které na n j ekají. Musí si uv domit, že je t žké proniknout do sv ta šikanování.

V praxi se setkáváme se skute ností, že všichni ú astníci šikany brání z r zných d vod odhalení.

1. Od ob ti jen t žko získáváme informace.
2. Agreso i asto lžou, používají falešné sv dky a nutí ob ke lhaní nebo odvolání výpov di.
3. Ostatní lenové skupiny mají strach potvrdit výpov ob ti, protože to chápou jako „bronzování“.
4. N kte í agreso i mají u svých rodi velkou oporu.
5. Rodi e ob ti mají strach z vyšet ování, aby svému dít ti nep itžili.
6. U n kterých typ pokro ilých šikan pedagogové chrání nev domky agresory. Jako viníka ozna í ob .

Fungování komplotu velké šestky je mechanismem, který brání vyšet ování šikany a mnohdy p esáhne i hranice školy. Do vyšet ování pak negativním vlivem zasahují r zné orgány a instituce, které by m ly p edevším chránit školní spravedlnost. Hlavním d vodem jejich selhání je neznalost, byrokratický postoj a ignorantství.

Našt stí je stále více p ípad , kdy se rodi e nezaleknou a využijí pomoc linky bezpe í p i nadaci Naše dít , rodi ovské linky, odborník na šikanu, médií, policie R apod. Snaží se najít novou školu, která jejich dít ochrání. Ve v tšin p ípad si vyberou školu, která není k otázkám šikany lhostejná.

1.2.5 Rodina

Metodický pokyn upozor uje na p íznaky, kterých by si m li rodi e všímat.

- Za dít tem nep icházejí dom spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dít nemá kamaráda, s nímž by trávil volný as, s nímž by si telefonovalo apod..
- Dít není zváno na návštěvu k jiným d tem.
- Nechu jít ráno do školy (zvlášt když d íve m lo dít školu rádo). Dít odkládá odchod z domova, p ípadn je na n m možno p i bedliv jší pozornosti pozorovat strach. Ztráta chuti k jídlu.
- Dít nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, p ípadn st ídá r zné cesty, prosí o dovoz i odvoz autem.
- Dít chodí dom ze školy hladové (agreso i mu berou sva inu nebo peníze na sva inu).

- Usíná s plá em, má neklidný spánek, k i í ze snu, nap . „Nechte m !“
- Dít ztrácí zájem o u ení a schopnost soust edit se na n .
- Dít bývá doma smutné i apatické nebo se objevují výkyvy nálad, zmínky o možné sebevražď . Odmítá sv ít se s tím, co je trápí.
- Dít žádá o peníze, p i emž udává nev rohodné d vody (nap íklad opakovan íká, že je ztratilo), p ípadn doma krade peníze.
- Dít nápadn ásto hlásí ztrátu osobních v cí.
- Dít je ne ekan agresivní k sourozenc m nebo jiným d tem, projevuje i zlobu v i rodi m.
- Dít si st žuje na neur íté bolesti b icha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se z stat doma. Své zdravotní obtíže m že p ehán t, p ípadn i simulovat (manipulace s teplom rem apod.).
- Dít se vyhýbá docházce do školy.
- Dít se zdržuje doma víc, než m lo ve zvyku.

Žádný rodi nemá jistotu, že se jeho dít nestane ob tí šikany. Než se rodi e obvykle dozví, jaké martyrium jejich dít prožívá, následky šikany mohou být tragické. Je proto nezbytn nutné, aby se rodi e snažili co nejd íve vhodn pomoci. Musí se vyhnout p ehnanému zleh ování nebo naopak dramatizování situace. Je d ležité najít si zlatou st ední cestu, ve které musí s dít em mluvit, naslouchat mu a dát agresi správnou hodnotu. Zážitky dít e ale nesmí vyvolávat za každou cenu, protože pro n ho mohou být p íliš bolestivé. K návratu do normálního života a k obnovení psychické rovnováhy pom žeme probíráním jeho zájm , kamarád (Bourcet, Gravillonová, 2006, s. 43).

V tšinou je komunikace s rodi i velmi bolestivá, traumatická a dít samo odmítá komunikovat. Je pro n j hrozn t žké sv ít se rodi m, které má rád a na kterých mu záleží, jak je ponižovaný, trapný, jak se neumí prosadit a jak ho nikdo nebere. V této situaci m že pomoci t etí osoba, jako je sourozenec, léka , n kdo z p íbuzných, u ítel apod. V p ípadech šikany, které spadají do oblasti trestního práva, m že být t etí osobou p íslušník policie (Bourcet, Gravillonová, 2006, s. 45).

Když dít najde odvahu a rodi m se sv í, stává se slovo šikana no ní m rou a tvrdou realitou celé rodiny. Podle Kolá e (2001. s. 168-169) existují t i základní kroky, podle kterých by m li rodi e postupovat.

Prvním krokem je poskytnout dít ti maximální citovou oporu.

Rodiče by měli dítě vyslechnout a brát všechno, co říká, vážně. Stává se, že některé z nich jednájí velmi nevhodně a reagují třeba tvrdě, nedůvěřivě nebo také nerozhodně a nejistě. V každém případě by měli dítě podržet, stát při něm. Pokud dítěti hrozí v pokročilém stádiu nebezpečí, je lepší ho nechat doma. Rodiče by se měli snažit zjistit co nejvíce informací – co se stalo, kdo co dělal, kdy, jak, případně kolik je obětí.

Druhým krokem je návštěva školy.

Pokud nemohou oba rodiče, měl bys jedním z nich jít alespoň někdo z příbuzných či přátel. Při této návštěvě jde o to promluvit si s ředitelem školy a s lidmi, kteří mají děti na starosti (třídní učitel, výchovný poradce). Je třeba co nejlépe informovat pedagogy o tom, co se rodiče od dítěte dozvěděli a zjistit, zda je škola schopná poskytnout odbornou pomoc. Návštěva školy má být rodičům přínosná, ale i traumatizující zážitek. Většinou školy reagují na sdělení o šikaně trojími způsoby.

1. Škola má zájem věci se, chce pomoci, ale jak poznává, nemá odborné zkušenosti. Je proto nutné se s žádostí o pomoc obrátit na odborníka. Všechny kroky jsou konzultovány s rodiči.
2. Škola spolupracuje s odborníkem nebo její výchovný poradce prodělal odborný výcvik a ví, o čem se jedná. To je asi nejlepší varianta. Většina škol v dnešní době spolupracuje s odborníky a ví, jak se v této situaci zachovat.
3. Škola rodiče nepřesvědčí o své odbornosti a tvrdí, že problém zvládne. Případně vůbec nemá zájem se situací zabývat a má tendenci odsuzovat dítě nebo i rodiče. Nastane-li tato varianta, rodiče by měli kategoricky odmítnout neodborný zásah, informovat inspektora a požádat o odbornou pomoc. Podle okolností by měli péči o syna či dceru na jinou školu a zajistí právní ochranu dítěte. Rodiče také mohou podat na školu nebo jejího zřizovatele stížnost. Obrátit se na školský úřad, Českou školní inspekci, ministerstvo školství, poradnu specializovanou na práva dítěte, policii, na soud či prezidentskou kancelář.

Třetím krokem je uvažovat o dalších opatřeních.

Podle situace ve škole a dalších okolností, mohou rodiče navázat kontakt s odborníkem. Mělo by jít o využití Linky bezpečí, linek důvěry, ale také o návštěvu pedagogicko-psychologické poradny. Někdy (bohužel je to spíše zřídka), může být krokem

k nápravě i domluva s rodiči i agresora. Dále je třeba zajistit ochranu dítěte na cestě do školy a domů. Při závažném šikanování, lze podat trestní oznámení na agresory nebo na školu jako instituci, jejíž povinností je zajistit bezpečnost dítěte.

1.3 Pedagogické aspekty zvládnutí šikany

1.3.1 Prevence šikany

„Šikanu velmi účinně ovlivňují programy zaměřené na vytvoření pozitivní školní atmosféry, nebo žáci si v takovém prostředí lépe uvědomí, jak svým chováním, úmyslným nebo neúmyslným, mohou druhým ublížit, a cítí potřebu chovat se k sobě vzájemně pozitivně. Školní politika, která se jednoduše zaměřuje na šikanující žáky a příliš spoléhá na to, že bude schopna šikanu rozpoznat, je nebezpečná tím, že samotný identifikační proces může zvýšit popularitu šikanujícího žáka v očích jeho spolužáků“ (Kyriacou, 2005, s. 40-41).

Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení vyjadřuje oficiální stanovisko k prevenci šikany. Z metodického pokynu vyplývá, že by měl pedagogický pracovník na všech typech a úrovních škol systematicky a dle sledné vést studenty a žáky k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících individualitu a identitu žáka. Bude rozvíjet zejména:

- pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka,
- respekt k individualitě každého jedince,
- etické jednání (humanitu, toleranci),
- jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.

V posledních letech se prevencí šikanování na školách zabýval psycholog a psychoterapeut Michal Kolář a psycholog Pavel Fíman.

Podle Koláře (1997, s. 18) spočívá prevence ve vypracování celostátního programu, který bude obsahovat systémové řešení a jeho součástí bude sebezážitkový výcvik pedagogů v komunitní práci. Jako nejlepší prevenci proti násilí a šikanování označuje pedagogickou komunitu, která je schopna vytvářet vstřícné, kamarádké a otevřené vztahy mezi všemi členy školy. Kolář uvádí (2003, s. 29): „Cestou k zastavení epidemie (šikany) je vytvoření příznivého sociálního klimatu a vybudování speciálního programu proti šikaně.“

í an (1995, s. 71-93) uvádí n kolik zásad, kterými by se m l u itel ídit, aby pomohl vytvo ít ve t íd pozitivní klima.

1. *Solidarita se slabými jako základ ízení t ídy.* – K udržení kázn ve t íd pot ebuje u itel í ur itou popularitu. Nejrychlejší a nejsnadn ěší cestou k získání popularity je souhlasit s názory v tšiny, uzavírat p íjatelné kompromisy a podporovat její zájmy. U itel m že žák m vyhov t pokud se jedná o písemnou práci nebo o výlet, ale v p ípadech neoblíbených í kolektivem zavrhaných d tí musí zaujmout jednozna ný a jasný postoj. U itel má za úkol ochránit slabší p ed siln ějšími a prosadit mezi d tmi spravedlnost.
2. *Podpora autority u itele.* – Aby škola mohla ádn ě plnit své poslání, je nezbytnou podmínkou autorita u itele.
3. *Posílení demokracie ve t íd a ve škole.* – Výchova d tí k demokracii není pouze záležitostí výuky. Jde p edevším o styl jednání u itele s žáky a rodi í. Je d ležité vnímat jejich p ání, ptát se na jejich názory, dávat skupin í jednotlivc m možnost volby, informovat rodi e o problémech školy a o nep íjemných událostech.
4. *Ideová výchova.* – D tem jsou kladeny na srdce hodnoty a zásady, na kterých stojí každá demokratická spole nost.
5. *Princip kooperace ve výchov .* – Na vztahy mezi žáky má p íznivý vliv vytvá ení spolupráce mezi d tmi a zapojení outsider ě do skupinových aktivit. Agresor má být za azen do skupiny d tí, ve které nemá šanci šikanovat. Úsp šná kooperace je klí ovým p edpokladem pro zabrán ění vzniku šikany.
6. *Ochrana d tí p ed vlivem mediálního násilí a pornografie.* – Škodlivý vliv ak ních film negativn ě p sobí na duševní a mravní vývoj dít e, snižuje schopnost udržovat a navazovat mezilidské vztahy a oslabuje smysl pro káze .
7. *Dozor ve škole.* – Proti šikan ě je dozor ve škole ú inným preventivním prost edkem. ím více u itel ě na chodbách í jiných prostorách školy b hem p estávky, tím mén ě p íležitostí mají agresor í k šikan ě .

8. *Práce s (potencionálními) agresory.* – Pokud se ve třídě vyskytne agresivní žák, je třeba žáka sledovat a tlumit jeho agresivní projevy. Je nutné odsoudit jeho chování a nikoli dítě samotné. Učitel by měl žáka zaměstnávat atraktivní činností, povzbuzovat ho a učit sociálním dovednostem.
9. *Preventivní kampaň k potírání šikany na škole.* – Cílem preventivní kampaně je zviditelnit šikany na škole. K provedení výzkumu a jeho vyhodnocení by k prezentaci výsledků měly být pozváni i vybraní rodiče a žáci.
10. *Výchova k násilí.* – Autor má na mysli užít sílu v její obranné podobě. Pokud se dítě nepostaví agresivně, agrese se v něm postupuje.

Prevenzi šikany je nutné uplatňovat především tam, kde k ní dosud nedošlo, nebo kde zatím nebyla upozorována. Prevence je také důležitá k tomu, abychom předešli nebo zabránili opakování šikanování. Metody prevence jsou v obou případech podobné a jejich hlavním cílem je zamezit vzniku šikany (Čížek, 1995).

Druhy prevence šikany

Vavrejková (in Bendl, 2003) rozlišuje v šikanování prevenci:

1) primární,

Tato prevence se uplatňuje v případech, kdy k šikaně dosud nedošlo. Primární prevence spočívá hlavně v informování rodičů, dětí a veřejnosti o šikaně a o preventivních aktivitách školy. Účinnými prostředky jsou pěstované součásti komunity jako například školní parlament a třídní samospráva. Účelem je třeba přestat zdravé sebevědomí, snažit se je vést k samostatnosti a vychovávat je k nebojácnosti.

2) sekundární,

Tato se naopak uplatňuje v situacích, kdy k šikaně došlo a kde je třeba zabránit tomu, aby se problémy už znovu neobjevily. Patří sem včasná diagnostika, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogická opatření a výchovná práce s agresory.

Po určité podobě šikanování léčí třídní učitel a výchovný poradce, případně školní preventista. Při pokročilých šikanách probíhá spolupráce školy s odborníky ze státních a nestátních institucí.

3) terciární.

Nastupuje p i selhání prevence primární a sekundární. Spo ívá v odd lení agresora od ob ti šikany a ve zm n klimatu na škole, které by m lo být d v ryhodné a mít stanovená pravidla, normy a sankce.

Jak by m la prevence školních šikan vypadat ukazuje následující schéma, které Kolá (2001, s. 198) nazývá Schéma prevence školních šikan.

1. Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocn ní šikanováním.
2. Specifický program proti šikanování jako díl í sou ást školní komunity, který dokáže p ípadné onemocn ní brzy odhalit a lé it.
3. Odborné služby resortu školství, tvo ené pedagogicko-psychologickými poradnami, st edisky výchovné pé e, speciáln pedagogickými centry, diagnostickými ústavy, jejichž úkolem je um t ešit pokro ilé šikany.
4. Spolupráce škol s odborníky z jiných resort a nestátními organizacemi zabývající se prevencí šikanování. Pat í sem nap íklad spolupráce s kriminalisty pro mládež, d tskými psychiatry a sociálními kurátory.
5. Pomoc a podpora ministerstva a krajských ú ad školám p i vytvá ení prevence šikanování.
6. Kontrola škol ze strany eské školní inspekce, ministerstva školství a krajských ú ad , jak jsou p ipraveny ochránit žáky p ed šikanováním.
7. Monitorování situace a zabezpe ení ochrany práv d tí nevládními organizacemi, jako je nap íklad Amnesty International v R, Ob anské sdružení proti šikanování apod..

Pöthe (1996, s. 100) vymezil sedm bod , jak šikan p edcházet.

1. Vytvo ením atmosféry otev enosti a vzájemné solidarity.
2. Definováním vlastních postoj k podstat a existenci šikany.
3. Stanovením jasných pravidel chování v kolektivu.
4. Vedením pravidelných diskusí na téma t lesné, etnické i kulturní odlišnosti.
5. Vzd láváním v oblasti lidských práv a duchovních tradic.
6. Výchovnými metodami založenými na chvále a ocen ní místo trest a sankcí.

7. Stanovením dohledu nad chováním dětí a cíleným sledováním problémových a nepříjemných.

Šikana by se neměla ve škole objevit, pokud budou tyto zásady dodržovány. K prevenci šikany také patří ochrana dětí před vlivem mediálního násilí a pornografie.

1.3.2 Vyšetření šikany

Vyšetření šikany bývá velice obtížné. Při vyšetřování studentů, obětí a agresorů musíme postupovat tak, aby ostatní nevěděli, co kdo řekl. Nejdůležitější je ochránit studenty a oběti.

Při samotném vyšetřování je důležité, aby byl dodržen následující postup: (Kolář, 2001, s. 113)

1. rozhovor s informátory a oběťmi - za informátory můžeme považovat rodiče týraného dítěte nebo kamaráda, který oběť nepohlídá,
2. nalezení vhodných studentů s pomocí informátora a obětí,
3. individuální, případně konfrontační rozhovory se studenty (nikoliv konfrontace obětí a agresorů) - konfrontace je výborná pro zpečetění a doplnění získaných informací,
4. zajištění ochrany obětí,
5. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi – pokud není rozhovor dobře připraven, veškerá obvinění mohou, zpochybní a jejich sebevdomní ještě více vzroste.

Žádný z těchto postupů nelze úplně vynechat. Lze mít pouze tvrdý krok, který je zaměřen na zajištění ochrany obětí.

Úkolem vyšetřování je zmapování šikany ve skupině a zajištění kvalitního důkazního materiálu. V praxi to znamená, že musíme nalézt odpovědi na tyto otázky.

1. Kdo je obětí, případně kolik je obětí?
2. Kdo je agresorem, případně kolik jich je? Kdo z nich je iniciátor, kdo aktivní účastník a kdo obětí a agresorem?
3. Co, kdy, kde a jak provádějí agresivní konkrétním obětím?
4. K jak závažným agresivním a manipulativním projevům došlo?
5. Jak dlouho šikanování trvá?

Aby bylo vyšetřování úspěšné, musíme také zvolit vhodnou taktiku (Kolář, 2001, s. 117-118).

Zahívací předkolo - slouží k navození určité atmosféry. Cílem je agresory šokovat a zaskočit předloženými důkazy a obětí nebo svdky podpořit, povzbudit.

Monolog – svdek nebo agresor má vyprávět, co se ve třídě odehrálo. V tšinou se dozvíme víc, než bychom předpokládali.

Dialog – učitel si upesuje výpověď žáka. Pomocí promyšlených otázek se rozvracejí lživé výpovědi a hledají se rozpory ve výpovědích žáků. Pokud agresor spolupracuje, mohou mu být nabídnuty polehující okolnosti. V případě dalšího lhaní nekompromisní trest.

Konfrontace – používá se při stále nevyjasněném výsledku. Lze přistoupit ke konfrontaci mezi svdky. Pokud to nepomůže, tak ke konfrontaci mezi agresory. Při konfrontaci pozorujeme nejen verbální projev dítěte, ale také neverbální projevy.

Pavel ían (1995, s. 51) nabízí tyto hlavní zásady správného postupu:

1. chránit zdroj informací a neprozradit ho,
2. prozradit co nejmén o tom, co je a co mu není dosud známo, nebo co nemůžeme dokázat,
3. vyslechnout obviněného, poškozeného a svdky každého zvlášť a později jejich výpovědi konfrontovat,
4. všechny výpovědi pečlivě zaznamenat.

Jak postupovat při vyšetřování šikany v případě obětí (Pöthe, 1999, s. 143).

1. Pozorně naslouchat.
2. Vyjádřit podporu a pochopení.
3. Ubezpečit se, že to není jeho/její vina.
4. Zjistit a zaznamenat maximum informací o páchodci, formě, trvání, frekvenci a místech šikany.
5. Posoudit míru ohrožení.
6. Zajistit bezpečné prostředí.
7. Vyšetřením u odborníka zjistit rozsah tělesného a psychického poškození a zabezpečit následnou péči.
8. Pozitivním hodnocením zvyšovat sebevědomí a sebevěru dítěte.

9. Návčikem vést k osvojení obranných postoj .

Jak postupovat p i vyšet ování šikany v p ípad násilníka (Pöthe, 1999, s. 143).

1. V osobních pohovorech vyjád it zásadní nesouhlas a odsoudit chování násilníka.
2. Nekompromisní stanovisko podep ít p im eným ve ejným postihem.
3. Zjistit maximum informací o motivech a možných zdrojích agresivního chování.
4. Systematickým vedením ve škole a v rodin odstranit nebezpe né vzorce chování.
5. P sobením na rodinu odstra ovat rizikové postoje a negativní výchovné vlivy.
6. Odstranit zdroje ponižování a t lesného násilí v rodin a ve škole.
7. Nabídnout bezpe né možnosti vybití agresivních emocí a možnosti seberealizace.
8. P stovat a prohlubovat schopnost empatie, vcít ní se do pocit jných.

1.3.3 Náprava šikany

Jakmile jsme dokon ili vyšet ování, m žeme p istoupit k náprav .

Pro rychlé a efektivní potla ení šikanování lze podle Kolá e (2001, s. 120-130) použít dv r zné metody:

1. metodu vn jšího nátlaku,
2. metodu usmí ení.

Metoda vn jšího nátlaku

Metoda vn jšího nátlaku je v pedagogické praxi hodn využívána. Cílem je p inutit trestem a strachem viníky k zastavení agrese, šikany a k dodržování společenských norem. Aby tato metoda byla ú inná je d ležitá, aby zahrnovala t i základní kroky.

a) Individuální nebo komisionální pohovor

U zárode ných podob šikanování není komisionální pohovor nutný. asto posta í pedagogický nátlak mezi „ ty ma o ima“ nebo setkání t ídního u itele, agresora

a jeho rodi . Ve vážn jších po áte ních p ípadech je komisionální pohovor vhodný a p í pokro ilejších stádií je nutný. Složení komise záleží na typu školy a dalších okolnostech. Na základní škole by m la být sestavena z t ídního u itele, výchovného poradce, editele nebo jeho zástupce. Není vhodné si pozvat rodi e agresor najednou. V tšina rodi nedokáže p íjmout fakt, že se jejich dít chovalo jako agresor. Škola se tak ocitá v roli nespravedliv oso ujícího a rodi e agresor se sjednotí proti společnému nepříteli a budou bránit své „nevinné“ d tí.

I když jednání komise trvá krátkou dobu, probíhá v ní skupinová dynamika. Je proto užite né ji využít ve prosp ch nápravného cíle.

Pro zdárné ešení situace by komise m la zvolit následující postup.

- Seznámení rodi agresor s problémem.
- Postupné vyjád ení všech pedagog .
- Vyjád ení žáka.
- Vyjád ení rodi .
- Rozhodování komise za zav enými dve mi.
- Seznámení rodi a žáka se záv rem komise.

b) Oznámení a potrestání agresor p ed celou t ídou

Nezbytnou sou ástí je informování žák celé t ídy o záv ru výchovné komise. Úkolem pedagoga je ujistit žáky o tom, že škola dokáže zajistit ochranu všech d tí a je odhodlána proti šikan zakro it. Odmítnutí agrese musí být jasné a d razné.

c) Ochrana ob ti

Nezbytnou sou ástí metody nátlaku je zajišt ní ochrany ob ti. Po vyšet ení a potrestání agresor je t eba být s ob tí v kontaktu, zvát ji do pedagogicko-psychologické poradny, mít o ni zájem. Nelze ji ponechat osudu, nebo p í iny onemocn ní skupiny nebyly odstran ny a šikanování m že op t nar st.

Metoda usmí ení

Metodu usmí ení nelze aplikovat bez orienta ních znalostí vn jšího obrazu šikany a bez kvalifikovaného posouzení stavu onemocn ní. Lze ji použít jen v p ípadech, kdy má

ještě šanci na úspěch. Kolář (1997, s. 107) uvádí, že se má použít i nebrutálních formách prvního a druhého stadia šikany, kdy je agresor své chování ochoten ještě změnit. V žádném případě však u pokročilého stadia. Agresor by měl pochopit strach a utrpení oběti. Cílem je usmíření oběti a agresora.

Při uplatnění metody usmíření Kolář (2001, s. 128-130) doporučuje následující metodický postup:

- nejnutnější diagnostiku,
- rozhovor s obětí,
- rozhovor s agresory,
- společné setkání a hledání nápravy.

1.4 Ukazatelé klimatu

1.4.1 Klima školy

Ve školním prostředí výskyt šikany úzce souvisí s klimatem školy. Co však znamená pojem klima školy? Samotný pojem škola máme chápát různými způsoby – podle situování školy (místská, vesnická), stupně vzdělání (mateřská, základní, střední, ...), dle zřizovatele školy (škola soukromá, státní, ...). Škola má za úkol rozvíjet rozumové schopnosti, poskytovat mravní základy a součástí je také dle jístím kolektivních stylů, které později v období dospívání slouží jako model společenského chování. Škola je pracovní vztah dospělých (pedagogického sboru) a žáků (Geréb, 1978).

„Má-li být škola nejen vzdělávací institucí, ale také společností, vhodným a příjemným prostředím pro tvůrčí a efektivní práci a spolupráci, měli by se především učitelé a ředitelé starat o podporu příznivých vztahů, příjemného prostředí, dobré komunikace a otevřenosti ke spolupráci i mimo školu. Jedním ze základních kamenů změny školy je vytváření pozitivního klimatu školy a tím“ (Svobodová in Stěleček, 2004, s. 82).

Pedagogický slovník uvádí klima školy jako „sociálně psychologickou proměnou, jež vyjadřuje kvalitu interpersonálních vztahů a sociálních procesů, které fungují v dané škole tak, jak ji vnímají, prožívají a hodnotí učitelé, žáci, případně zaměstnanci školy. Součástí klimatu školy je například klima učitelského sboru, klima školních týmů a celkové prostředí školy“ (Průcha, 1998, s. 107).

Podle Pr chy je klima školy chápáno „jako soubor trvalých podmínek (ovzduší), ve kterých žijí a pracují žáci a studenti, u itelé i personál školy. Specifika klimatu jednotlivých škol se liší a jsou ovliv ována jednak objektivními faktory (po et žák , lokalizace školy – velkom sto, m sto, vesnice, sociální a ekonomické složení populace rodin), jednak faktory subjektivními (styl vedení a ízení školy, po etnost u itelského sboru a jeho v kové složení)“ (Svobodová in St elec, 2004, s. 83).

Ve studiu F. Oswalda m žeme vysledovat n které typy školního klimatu podle výchovných styl , chování u itele v konfliktu se žáky, „t ídních“ klimatických rozdíl uvnit školy, zp sobu vedení školy a kontaktu školy s okolím. Za kladné nebo-li p íznivé m žeme považovat tyto školní klimatické typy (Grecmanová in Ježek, 2003).

1. *Školní klima s edukativním cílovým zam ením.* – Vystihují pojmy jako emocionalita, tvo ivost, samostatnost, svoboda p í utvá ení školního života, otev enost v í ve ejnosti.
2. *Demokratické školní klima.* – V takové prost edí v tšina žák d v uje svým u itel m.
3. *Osobnostn orientované školní klima.* – D ležitý je zde žák a jeho individuální pot eby. Zde jsou zd razn ny vztahy mezi žáky navzájem, žáky a u iteli, u iteli a editelem a rodi í. Toto klima považují u itelé i rodi e za pozitivní.
4. *Progresivní školní klima.* – Vztahy mezi žáky a u itelem mají demokratický základ, p í emž konflikty se eší racionáln .
5. *Škola vedená demokraticky životu blízkým zp sobem.* – Hledají se nové formy a metody vyu ování, kdy editel a u itelé jsou p esv d ení o tom, že v procesu u ení se sami také u í.
6. *Pluralitní, otev ené školní klima.* – Ve vnit ním život škole m žeme nalézt subjektivní aspekty, které jsou dané myšlením, jednáním a cít ním jednotlivých osob.

1.4.2 Klima třídy

Klima třídy je podle Laška (2001, s. 39-40) pojem, který představuje trvalejší emocionální a sociální naladění žáků ve třídě. Klima tvoří a prožívají žáci i učitelé v interakci.

Pedagogický slovník definuje klima třídy jako „sociálně psychologickou proměnnou, představující dlouhodobější emocionální naladění, zobecněné postoje a vztahy, emocionální odpovědi žáků dané třídou na události ve třídě (v etně pedagogického působení učitelů). Rozlišuje se klima aktuální a preferované, které si žáci přejí. Klima třídy lze zjišťovat pomocí speciálních metod“ (Průcha, 1998, s. 107).

Špáčilová (2003, s. 22) uvádí: „Třída je pro dítě subjektivně množina příliš velkého počtu lidí, mezi kterými zpočátku příliš nediferencuje. Primární vztahy nejdříve vznikají spíše na základě náhodnosti, například prostorové blízkosti. Postupně vznikají různé preference ve vztazích mezi dětmi na základě různých znaků. Na počátku školní docházky závisí vztahy mezi žáky hlavně na učiteli. Ten předkládá výchovné vzdělávací cíle, kontroluje žáky a hodnotí je, motivuje je v rámci dalšího rozvoje. Svým postojem k jednotlivým žákům má významný vliv na utváření vztahů mezi nimi i na kolektivní hodnoty a normy. Mezi další významné učitele, kteří ovlivní vývoj i charakter třídy, patří v každé třídě, početnost, složení třídy podle pohlaví, složení třídy z hlediska úrovně dispozic jednotlivých žáků a jejich individuálních charakteristik. U žáků mladšího školního věku je nezanedbatelným faktorem i rodinné prostředí.“

Klima třídy také úzce souvisí se spokojeností a motivací učitelů. Je proto vhodné, aby se učitelé s klimatem třídy seznamovali a vnímali ho. Učitelé ovlivní a vytvářejí klima třídy svými komunikačními a vyučovacími postupy. Pokud je učitel k žákům upřímný a dokáže si s žáky vyměňovat své názory, může být klima otevřené a příznivé. V takové třídě by neměl být problém rozpoznat šikánování nebo špatné vztahy ve třídě.

1.4.3 Skupinová dynamika

Šikána se děje v kontextu vztahů a je důležitá skupinová dynamika. V pedagogickém slovníku se uvádí: „Psychologické síly a procesy působící v rámci malé skupiny (například školní třídy), které určují sociologické rysy skupiny jako celku a ovlivní chování jednotlivých členů skupiny“ (Průcha, 1998, s. 224).

V každé skupině hrozí nebezpečí, že propukne šikanování. Jedná se o to, jestli se podaří zastavit poáteční snahy o agresi nebo se bude agrese dále rozvíjet a proplétat se vztahy ve skupině a ovlivňovat ji. Kolář (2001, s. 91) uvádí: „Ve skupině je alespoň jeden žák s iniciativním postojem k týrání slabých. Většina členů skupiny vše hodnotí s ohledem na svůj prospěch a ze svého sebestředného pohledu. Poáteční pokusy o šikanování se jich nijak nedotknou, nemají soucit a nevnímají utrpení spolužáka. Pokud mají nějaké výhrady, jsou paralyzováni strachem. Jejich postoje k ponižování a mučení spolužáka nejsou aktivně nesouhlasné, nemají snahu šikanování nějak zabránit. Naopak jejich postoje jsou pro "zabydlení" šikanování pozitivní a pohybují se od pasivního zstrašeného nesouhlasu přes nezúčastněnost (mne se to netýká, mne to nezajímá), sympatizování (se zájmem přihlížejí, pozorují a baví se) až po souhlasný postoj (aktivně se připojují). Konstelace postojů se v průběhu onemocnění mění a pro léčbu je důležité znát aktuální vzorec.“

2 PRAKTICKÁ ÁST

2.1 Úvod

V teoretické ásti jsem se zabývala pojmem šikany v sou asné škole, aktéry a pedagogickými aspekty zvládání šikany. Neopomenuto nebylo ani klima školy a t ídy, které s výskytem šikany úzce souvisí. Cílem praktické ásti bude srovnat zjišt né údaje z teoretické ásti diplomové práce se skute ným výskytem šikany na vesnických a m stských základních školách v Pardubickém kraji. Ur itý rozdíl mezi vesnickými a m stskými školami i mezi vesnickými a m stskými d tmi ur it je. D ti se liší nejen v chování a životních hodnotách, ale také každé žije v jiném prost edí a chodí do r zných typ škol. Každá škola má jiné klima a rozdílné prost edí, ve kterém žáci tráví mnoho asu.

Výzkumné šet ení bude provedeno na šesti základních školách v Pardubickém kraji pomocí dotazníku pro žáky. Výzkum prob hne na t ech velkých pardubických základních školách a na t ech základních školách venkovských. Vyhodnocením výsledk ýzkumu potvrdím nebo vyvrátím stanovené hypotézy, které budou stanoveny p ed vyhodnocením.

2.1.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bude zmapování výskytu šikany na m stských základních školách v Pardubicích a venkovských základních školách v Pardubickém kraji z pohledu žák 3., 4. a 5. t íd. Dalším cílem bude zjistit, zda ve výskytu šikany existují rozdíly mezi tzv. m stskými základními školami a tzv. venkovskými základními školami a pokud existují, tak v jakém rozsahu. Podle mého názoru jsou to dv odlišná prost edí a m zajímalo, zda mezi nimi existuje n jaký rozdíl a zda se jejich názory, postoje na výskyt a formy šikanování liší nebo se áste n shodují.

K tomu, abych mohla splnit cíl práce, stanovila jsem si hypotézy a úkoly výzkumu.

2.1.2 Hypotézy výzkumu

Podmínkami výzkumného šetření jsou tato tvrzení – hypotézy.

H1: Na městských základních školách v Pardubicích žáci uvádějí vyšší výskyt závažného ubližování než na základních školách vesnických v Pardubickém kraji.

H2: Žáci pardubických základních škol uvádějí, že agresivita pochází přímo ze třídy.

H3: Na vesnických základních školách žáci uvádějí za agresory starší žáky než žáci městských pardubických škol.

H4: Žáci pardubických škol uvádějí jako nejvyšší místo šikanování školní prostředí.

H5: Žáci vesnických škol se setkávají se šikanou nejčastěji mimo školu.

H6: Žáci pardubických základních škol se nejčastěji s problémem šikany setkávají dospělí osoby než žáci vesnických škol.

H7: Žáci vesnických základních škol v Pardubickém kraji v problematice šikany více důvěřují svému učiteli než žáci městských pardubických škol.

2.1.3 Úkoly práce

Ke splnění cílů práce a hypotéz jsem si stanovila následující úkoly:

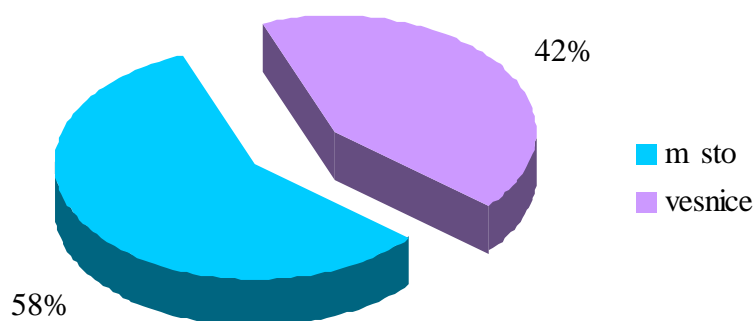
1. Stanovit výzkumný problém.
2. Prostudovat odbornou literaturu k dané problematice.
3. Sestavit anonymní dotazník na výzkum šikany pro 3., 4. a 5. ročník ZŠ.
4. Provést dotazníkové šetření.
5. Vyhodnotit získané výsledky.

2.1.4 Popis zkoumaného souboru

Výzkum probíhal na městských základních školách a venkovských základních školách v Pardubickém kraji ve školním roce 2008/2009. Byl realizován v 18 třídách v 6 základních školách. Výzkumu se zúčastnilo 337 žáků 3., 4. a 5. třídy.

Tabulka . 1

	m sto	vesnice	celkem
počet respondent	196	141	337
počet procent	58%	42%	100%

Graf . 1 Počet respondent

2.2 Rozdíl mezi městem a vesnicí

Tématem této práce je srovnat výskyt šikany v městských a venkovských školách. Je tedy třeba najít příčinu rozdílnosti mezi městem a vesnicí. Město a vesnice se liší nejen charakterem osídlení a architekturou, ale i stylem života a kulturou.

Vesnice je tvořena typickou nízkopodlažní zástavbou, převážně rodinnými domy, s vysokým podílem zeleně a charakterizována nižší hustotou zalidnění a tradičním zaměřením na zemědělství. Je to místo, kde jsou mezi obyvateli úzké sociální kontakty.

Město je sídelní, geograficky vymezený útvar, pro který je charakteristický soubor znaků. Ve srovnání s vesnicemi se jedná především o relativní velikost, vysokou hustotu osídlení, sociální a profesní strukturu obyvatelstva (obvykle nepracují v zemědělství,

ale naopak v prmyslu a službách). Pro msto je také specifický mstský způsob života, který je na rozdíl od venkovského více neosobní a anonymní. Obyvatel mst klesá po et osobních vztahů a sociálních kontaktů, naopak roste počet profesionálních vztahů a fyzických kontaktů. Ve mstech se setkáváme s nestabilizovanými sociálními vztahy, které mohou vést až k šikanám (<http://cs.wikipedia.org>, [online], 2010).

2.3 Popis Pardubického kraje

Pardubický kraj se nachází ve východní části ech. Polohu kraje mžeme také určit podle sousedících krajů: Středočeského, Královéhradeckého, Olomouckého, Jihomoravského a Vysočiny. Svou rozlohou 4519 km² je Pardubický kraj pátým nejmenším krajem ČR. Většinu území kraje tvoří vrchoviny a pahorkatiny, které přecházejí do nížin kolem Labe. Na hranici s Polskem se tyčí i etí nejvyšší pohorívěsku, Králický Sněžník (1424 metr nad mořem). Nejdélší řekou na území kraje je levobřežní labský přítok Chrudimka. V kraji je 451 obcí, z toho 34 mst. V Pardubickém kraji žije 515 185 obyvatel a většina z nich žije ve mstech. Mezi nejlidnatější msto patří Pardubice (89 725 obyvatel).

Pardubický kraj se vyznačuje rozmanitostí přírodních podmínek, osídlení i prmyslové a zemědělské výroby. Z tohoto důvodu je rozdílná i kvalita životního prostředí. V Pardubickém kraji je především prmyslová výroba (46,3%). Mezi nejsilnější patří strojírenství, dále pak prmysl textilní a oděvní. Nejvyšší podíl na celostátní produkci má prmysl chemický. Významné je ale i zemědělství. Z celkové rozlohy kraje zaujímá zemědělská půda 60,4%, lesy 29,5% a vodní plochy 1,35%. Ekonomickou prosperitu ovlivňuje i to, že regionem prochází český železniční „hlavní tah“ z Prahy přes eskou Těbovou na Olomouc, Ostravu a dále na Slovensko.

Pardubický kraj má mnohé předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu. Může nabídnout krásnou přírodu rovinného i horského charakteru, příznivé klima a mnoho příležitostí ke koupání, provozování vodních sportů, pro pší turistiku, cykloturistiku a zimní sporty.

V oblasti školství je v Pardubickém kraji celkem 307 mateřských škol a 252 základních škol. V kraji dále působí 21 gymnázií, 59 středních odborných škol (včetně učilišť) a 11 vyšších odborných škol. Ke školství v kraji také neodmyslitelně patří Univerzita Pardubice, která má sedm fakult a jeden vysokoškolský ústav (<http://www.pardubiceczso.cz>, [online], 2010).

2.4 Charakteristika prostředí výzkumného šetření

2.4.1 Základní škola Štefánikova Pardubice

Základní škola Štefánikova je městského typu s rozšířenou výukou cizích jazyků (anglického jazyka, německého jazyka, ruského jazyka). Tato škola je samostatným právním subjektem, jehož zřizovatelem je město Pardubice. Škola se nachází ve městě, což ji limituje z prostorového hlediska, ale díky své výhodné poloze se nepotýká s úbytkem žáků. Na škole chybí plochy pro volnočasové aktivity a sportovní vyžití žáků. Součástí areálu školy je budova družiny, školní jídelna a asfaltové hřiště. Do školy docházejí nejen děti z městské části Pardubice 2, ale i z dalších městských obvodů a přilehlých obcí.

Školu navštěvuje 619 žáků ve 26 třídách. Z celkového počtu absolvuje 343 žáků první stupeň a 276 žáků druhý stupeň. V každém ročníku jsou nejastji tři paralelní třídy. Pedagogický sbor tvoří 38 kvalifikovaných učitelů a 7 kvalifikovaných vychovatelek.

Základní škola Štefánikova žákům každoročně nabízí širokou paletu zájmových útvarů. Jedná se o míčové hry, dějepis, anglický jazyk, literární kroužek, hru na zobcovou flétnu, logopedii a přírodovědnou praktiku. Všechny tyto zájmové útvary jsou nabízeny dětem bezplatně.

Na škole pracují dvě koordinátorky a v rámci preventivních programů chodí žáci na besedy s odborníky. Na besedách řeší otázky týkající se šikany, drog, záškoláctví apod. Nejvíce se jim osvědčila spolupráce s Policií Římskokatolickou policií v Pardubicích. Školní metodik prevence se snaží vést žáky k osvojení zdravého životního stylu, k zodpovědnému a samostatnému rozhodování, k posilování sebevědomí a spolupráce mezi dětmi i ve škole přátelské atmosféry.

Škola je známá v Pardubicích pro dobré výsledky v přijímacím řízení jak na víceletá gymnázia, tak i na střední školy a příjemnou atmosférou, která zde vládne.

2.4.2 Základní škola Pardubice, Stávkova 128

Základní škola Stávkova se nachází v městské části Dukla v Pardubicích. Areál školy je umístěn v klidném a krásném prostředí plném zeleně. Základní škola působí v hlavní budově, tvořené samostatně stojící budovou školní jídelny a družiny. Její velkou předností je využívání zahrady školní družiny a vlastní vstup do školní jídelny. Zahrada školní družiny

nabízí proléza ky, zahradní domek, pískovišt ě a stoly s lavi kami. V areálu školy mohou žáci využívat sportovní h išt ě s asfaltovou a travnatou plochou a pingpongovými stoly.

Škola dále sousedí s atletickým stadionem, který využívá p ě i výuce t lesné výchovy. Vedle školy je nové d tské h išt ě a relaxa ní lou ka, kde mohou d ě ti trávit volný as. Nedaleko sídlí D ě m d ě tí a mládeže Delta, kde mohou žáci rozvíjet své individuální zájmy.

Základní školu Sta kovu navšt ě vuje 460 žák ě v 18 t ě dách. Z celkového po tu absolvuje 231 žák ě první stupe ě a 229 žák ě druhý stupe ě . Pedagogický sbor tvo ě í 18 kvalifikovaných pedagog ě 1. a 2.stupn ě , 6 net ě dních kvalifikovaných pedagog ě a 4 kvalifikovaní vychovatelé.

Na škole pracuje výchovná poradkyn ě , školní psycholog a sociální preventista. Funkci školního psychologa zastává pracovnice Pedagogicko-psychologické poradny Pardubice a sociálního preventistu pracovník odd ě lení sociální prevence Magistrátu m sta Pardubic. Sociální preventista pracuje jednou týdn ě ve škole, kde spolupracuje s t ě dními u iteli, t ě dními kolektivy a jednotlivými žáky s výchovnými problémy. Školní metodik prevence školí peer aktivisty z ad žák ě 2.stupn ě a jeho ě nnost je velice úsp ě šná. Základní škola spolupracuje s M ě stskou policií v Pardubicích, s Domem d ě tí a mládeže Delta a se sociálním odborem Magistrátu m sta Pardubic. Spolupráce spo ě ívá hlavn ě v realizaci dlouhodobých preventivních projekt ě proti sociáln ě patologickým jev ě m.

2.4.3 Základní škola Pardubice, Benešovo nám ě stí 590

Základní škola Benešovo nám ě stí je m ě stská škola, jejímž z ě izovatelem je Statutární m sto Pardubice. Nachází se v pardubickém sídlišt ě í Viš ě ovka. Od ostatních škol se odlišuje sportovním zam ě ním na atletiku a pestrou nabídkou mimoškolních aktivit. V prvním až pátém ro níku existuje jedna t ě da v ro níku, které poskytuje škola zvýšenou pé ě i v oblasti sportovní a t lesné výchovy (t ě i hodiny t lesné výchovy, plavecký výcvik, jarní a podzimní soust ě ed ní a zimní lyža ský výcvik). S po ě dáním škol v p ě írod ě , lyža ských výcvik a soust ě ed ní sportovních t ě d má škola dobré zkušenosti. Poskytují t ě dním u itel ě m p ě íležitost k bližšímu poznání jednotlivých žák ě a napomáhají stmelení žakovského kolektivu. Od šestého ro níku žák ě m nabízí výuku t lesné výchovy se zam ě ním na atletiku.

Škole velice záleží na tom, jak žáci tráví volný as, a proto jim umož ě uje sportovat na školním h išt ě í. Mimo výuku mohou žáci navšt ě vovat adu kroužk ě – plavání, florbal,

flétnu, keramiku, basketbal, počítače. Základní škola také nabízí Školní atletický klub, který mohou navštívit nejen žáci této školy, ale i děti z celých Pardubic. Velkou pozornost vnuje škola výpočetní technice. Této oblasti vynakládá nemalé finanční prostředky a učitelé i vybraní žáci vynutují mnoho úsilí, aby právě jejich škola patřila v této oblasti k těm nejlepším.

Počet žáků na této škole se pohybuje kolem 530. Celkový počet je rozdělen do 21 tříd. Na prvním stupni se nachází dvacet tříd v ročníku s počtem 275 žáků a na druhém stupni 254 žáků. Školu navštěvují jak děti z Pardubic, tak i z okolních vesnic. Dojíždějící žáci mají dobrý vliv na atmosféru tříd, kde se projevuje stále ještě rozdíl mezi životním stylem ve městě a na vesnici. Pedagogický sbor tvoří 40 lidí. Většina učitelů je plně aprobovaná s delší praxí. Ve škole jsou rozděleny následující funkce: výchovný poradce, metodik prevence sociálně patologických jevů, koordinátor výpočetní techniky, trenér sportovních tříd, sportovní koordinátor, vedoucí metodických orgánů jednotlivých předmětů a koordinátor školního vzdělávacího programu. Do školy dále pravidelně dochází školní psycholog z Pedagogicko-psychologické poradny Pardubice a sociální kurátorka.

V hlavní budově školy se nachází 31 učeben. O přestávkách a v době volna mohou žáci na 1. stupni využívat hrací koutek a pozorovat živé ptáky v zoo koutku. Ve všech třídách jsou nainstalovány počítače s přístupem na internet. Ve vedlejší budově, která patří škole, sídlí školní družina. Ve školní družině se nachází 3 učebny s velice pěkným a pestrým vybavením pro mimoškolní činnost žáků. Tyto učebny byly zřízeny díky získaným příspěvkům od rodičů. Do areálu patří i rozsáhlá zahrada a školní hřiště s umělým povrchem. Hřiště mohou využívat i další organizace a veřejnost. Na školní zahradě vybudovali svépomocí travnatý kurt, lanové centrum a pilinovou dráhu pro „zdravé bábání“ na měkkém povrchu. K pohybovým aktivitám žáci využívají dvoutlocvičny a basketbalové koše před školou.

Na prevenci sociálně patologických jevů je zaměřen projekt odboru komunitních služeb Magistrátu města Pardubic „Třídní kolektiv jsme my!“. Projekt je zaměřen na posílení třídních kolektivů.

2.4.4 Základní škola Rosice u Chrasti

Základní škola v Rosicích u Chrasti je úplnou základní školou a souasn také spádovou školou pro děti z okolních vesnic. Škola je umístěna na kraji obce, v sousedství obecního úřadu. Školou navštěvuje 151 žák z Rosic a žáci dojíždějí z okolních obcí.

V areálu školy se nachází hlavní budova s pístavbou, tělocvičnou, sportovní hřištěm s asfaltovým povrchem a dětská zahrada s ovocnými stromy. Hlavní budova slouží prvnímu a druhému stupni. V pístavbě se nachází školní kuchyň s jídelnou a v suterénu dílny s keramickou pecí. Škola má nedostatek specializovaných učeben. Chybí jim jazykové učebny, přírodovědné učebny a výtvarné učebny. Prioritou školy ve výuce je využití informačních a komunikačních technologií. Učebna výpočetní techniky je vybavena 16 počítači a pro výuku se využívají dataprojektory, interaktivní tabule, DVD přehrávače a videa. Pro odpovídek je k dispozici školní družina a o přestávkách mají žáci možnost využívat tělocvičnu nebo venkovní hřiště.

Pedagogický sbor tvoří ředitel, zástupce ředitele, 12 učitelů včetně jednoho výchovného poradce a jedna vychovatelka školní družiny. V Rosicích bydlí 3 učitelé, ostatní dojíždí. Pedagogický sbor je smíšený a v kolektivu převládá z mladších pedagogů. Za prioritu školy považují vzdělávání a výchovu žáků podle poznatků o psychosomatickém vývoji dětí a proto kladou velký důraz na další vzdělávání pedagogických pracovníků.

Škola je dlouhodobě zapojena do projektu „Koukol, Koloděj“, ve kterém se jedná o zážitkový program, který se zaměřuje na primární prevenci v oblasti závislostí, rizik návykových látek, výchovu k zdravému životnímu stylu, zlepšení odolnosti dětí před sociálně nežádoucími jevy, prevenci šikany a vzájemnou spolupráci rozdílných věkových skupin. Při vícedenní pobytové akci mají všichni zúčastnění jedinou možnost se více opravdově poznat a novou kvalitu vztahů přenést i do školního prostředí.

V oblasti vzdělávacích, sportovních, kulturních a společenských akcí škola úzce spolupracuje s občanským sdružením Komunitní škola Rosice, které vzniklo z aktivity pedagogů školy. Cílem sdružení je rozvoj komunitního školství v obci Rosice jako základní láneček celoživotního vzdělávání dospělých, podporování aktivit Základní školy Rosice směřující ke zlepšení kvality výuky, k vytvoření zdravého a tvůrčího prostředí školy, včetně dalších forem mimoškolního vzdělávání a mimoškolních aktivit žáků. Dále spolupracuje s Pedagogicko-psychologickou poradnou v Chrudimi, se Střediskem výchovné péče pro děti

a mládež Archa, s Ekopaletou Pardubice, s Technickými službami Ekonom Hlinsko a s odborem životního prostředí Městského úřadu v Chrudimi.

2.4.5 Základní škola Hroch v Týnec

Základní škola Hroch v Týnec je venkovská škola, jejímž zřizovatelem je Obecní úřad Hroch v Týnec. Tato škola poskytuje úplné základní vzdělání a navštěvuje ji kolem 300 žáků. Poměrně vysoký počet žáků je ze sociálně slabých rodin. Vyučující spolupracují jak s rodiči i tchto dítí, tak se sociálními odbory příslušných úřadů. Na různé akce pro tyto děti se učitelé snaží získávat finanční podporu prostřednictvím realizovaných grantů. Základní škola Hroch v Týnec má 18 tříd a 4 odborné učebny – školní kuchy, dílny, keramickou a jazykovou učebnu. Součástí školy je školní družina, školní jídelna a školní klub. Školní družina má samostatnou hernu a navštěvovat ji mohou žáci prvního stupně. Školní klub mohou navštěvovat žáci druhého stupně ve svém volném času mezi výukou nebo v odpoledních hodinách. Škola organizuje celou řadu kroužků a zájmových útvarů.

Základní školu tvoří dvě budovy. V první (hlavní) budově jsou třídy od čtvrtého ročníku a ve druhé budově jsou umístěny třídy od prvního až do třetího ročníku. V hlavní budově školy je školní kuchyň s jídelnou. Ke sportovním účelům slouží tělocvična a venkovní sportovní areál s hřištěm, běžeckými tratěmi a dalšími lehkooatletickými sektory. Tělocvična je také využívána v podvečerních a večerních hodinách ve volném čase.

Ve škole pracuje 18 učitelů, 1 vychovatelka školní družiny a 1 vychovatel školního klubu. V pedagogickém sboru jsou pouze tři muži. Všichni učitelé absolvovali kurz týmové spolupráce. Ve škole pracuje výchovná poradkyně, která je zároveň poradkyní pro volbu povolání, metodikou prevence sociálně patologických jevů, koordinátorkou environmentální výchovy.

Mezi nejčastěji řešené výchovné problémy patří záškoláctví a jiné časté absence, které omlouvají rodiče a děti. Škola se snaží řešit problémy v rámci školského poradenského pracoviště (výchovná komise ve složení vedení školy, školní metodik prevence, výchovný poradce a třídní učitel) ve spolupráci s odbornými pracovišti. Škola pravidelně informuje odbor sociálních věcí Městského úřadu v Chrudimi.

2.4.6 Základní škola T.G. Masaryka a MŠ Chroustovice

Základní škola T.G. Masaryka a mateřská škola Chroustovice je úplnou základní školou, která poskytuje základní vzdělávání v 1. až 9. ročníku. Zřizovatelem je Město Chroustovice. Škola se nachází v parkovém prostředí naproti zámku. Areál základní školy se skládá z hlavní dvouposchodové budovy s přístavbou tělocvičny a školních dílen, které jsou spojeny chodbami. Součástí komplexu je školní hřiště, parkoviště pro zaměstnance školy a školní zahrada. Základní škola se stala po rekonstrukci bezbariérovou školou, což je ve školách srovnatelné velikosti a ve venkovském prostředí výjimečné. V suterénu se nachází šatny, sklady, kotelna, spisovna a MAMA – klub „Věleka“. Součástí školy je školní kuchyně, školní jídelna a školní družina. V nedaleké budově pak sídlí mateřská škola s kuchyní a jídelnou.

Snahou vedení školy a zřizovatele je co nejlepší vzhled a vybavení interiéru školy. Ve většině případů však snaha o modernizaci celé školy naráží na nedostatek finančních prostředků zřizovatele. Modernizace proto musí probíhat postupně a po etapách, dle finančních možností. Škola proto byla alespoň vybavena základním množstvím počítačů a vhodnými didaktickými pomůckami (digitální fotoaparát, kamera, dataprojektor).

Školu navštěvují děti z Chroustovic a okolních obcí. Z okolních obcí dojíždí více jak polovina žáků. Žáci prvního stupně jsou rozděleni do čtyř tříd. První ročník je vždy samostatný a ostatní ročníky se spojují podle počtu žáků. Na druhém stupni již třídy spojovány nejsou.

Na Základní škole v Chroustovicích pracuje osm učitelů, jeden netečný učitel, který zastává místo výchovného poradce, jedna vychovatelka školní družiny a jeden učitel na poloviční úvazek, který učí informatiku. V celém pedagogickém sboru jsou pouze dva muži. Tito učitelé nabízejí žákům po vyučování zájmové útvary, mezi které patří hodiny náboženství, sportovních her, ruského jazyka, pěveckého kroužku a mediálního kroužku. Mediální kroužek shromažďuje informace o dění ve škole i mimo školu a jednou za pololetí vydávají časopis „Chroustová ek“. Dále mohou děti navštěvovat rybářský kroužek, zahrádkářský kroužek a taneční kroužek, které vedou rodiče žáků. Do školy také dojíždí ZUŠ z Luže, která má na této škole hodiny zpěvu a hru na hudební nástroje.

Tato škola se poslední roky potýká s krádežemi a úzce proto spolupracuje s policií ČR, s Pedagogicko-psychologickou poradnou v Chrudimi a se Střediskem výchovné péče pro děti a mládež Archa.

2.5 Charakteristika použité metody

Ke zjištění údaj jsem využila pro zkušnou metodu dotazníku. Dotazník je velmi praktickou a nejfrekventovanější výzkumnou metodou, založen na výpovědích lidí – dotazovaných nebo také jinak respondent. Podstatou dotazníku je zjištění informací a dat o respondentovi, jeho postoj a názor k problémům. Umožňuje poměrně široký záběr sběru dat za krátký čas a dává orientační pohled na neformální strukturu pozic ve skupině.

Dotazník zařazujeme do explorativních metod výzkumu. Je to vlastně písemná varianta rozhovoru, kdy se kladou otázky a získávají odpovědi. Otázky mohou být otevřené, kdy si dotazovaný formuluje své odpovědi sám, uzavřené, kdy dotazovaný odpovídá z nabídnutých možností nebo polootevřené (polouzavřené) otázky, kde na konci nabízených odpovědí je uvedena varianta „jiné“, „další“ a respondent má možnost uvést variantu vlastní. U otevřených otázek je vzhledem k velké rozmanitosti odpovědí pracnější vyhodnocování (Pelikán, 1998).

2.5.1 Dotazník pro žáky

Dotazník pro žáky byl zaměřen na zjištění výskytu šikany mezi žáky 3. – 5. ročníků základních škol v Pardubickém kraji. Tento dotazník se týkal výpovědí žáků o své osobě a bylo zjištěno, zda již byli účastníky nebo svědky agresivního napadání, v jakém rozsahu se s takovým jednáním setkali, nebo jak by danou situaci sami řešili.

Získaná data jsem dotazníkovým šetřením zpracovala do grafů a tabulek. V tabulce jsou souhrnně zpracovány odpovědi žáků z městských pardubických škol i vesnických základních škol a grafy jsou uváděny u každé otázky dva, pro městské základní školy a vesnické základní školy. Výsledky výzkumného šetření jsou vyjádřeny v tabulkách v počtech osob a v procentuálním poměru. V grafech už pak jen v procentuálním poměru.

Otázky byly upraveny autorkou výzkumu podle Kolářové (2001) a konzultovány s odborníkem Zdeňkem Martínkem.

Otázky jsou formulovány přímo respondentovi a konzultovány se žáky v páté třídě, které posuzovali vhodnost položených otázek.

2.5.2 Distribuce dotazník

Dotazníky byly zadávány přímo autorkou, popřípadě pověřenou osobou, která byla obeznámena se znáním otázek a s organizačními záležitostmi. Autorka nebo pověřená osoba byla po celou dobu vyplňování dotazníku přítomna a připravena zodpovědět všechny případné otázky i během vyplňování.

Před vyplněním dotazníků byli žáci ubezpečeni, že se jedná o anonymní šetření a krátce seznámeni s významem a obsahem dotazníků. Byli také ujištěni, že se nejedná o žádnou písemnou práci. Společně vyplnili název školy a třídu. Poté byli upozorněni, aby si položené otázky pozorně přečetli.

U mladších žáků nebo u žáků s poruchami učení pomáhali s porozuměním otázek učitelé.

2.5.3 Popis dotazníku

První otázka měla zjistit, co pro děti znamená záměrné ubližování. Žáci měli v nabídce čtyři možnosti odpovědi.

„Co je podle tebe záměrné ubližování?“

- a) opakované posmívání a zesměšňování
- b) bití
- c) braní a poškozování věcí
- d) vymáhání věcí a peněz, krádeže

Následující tři otázky byly zaměřené na osobní zkušenosti dítěte se záměrným ubližováním a byly koncipované jako uzavřené.

„Znáš ve svém okolí někoho, kdo záměrně ubližuje jiným dětem?“

- a) ano
- b) ne

„Ublížíval/a jsi ty n komu zám rn ?“

- a) ano
- b) ne

„Bylo ti zám rn ublíženo?“

- a) ano
- b) ne

Další otázka se týkala četnosti výskytu zám rného ublížování.

„Jak často ti bylo ve škole zám rn ublíženo?“

- a) nikdy
- b) každý den
- c) 2krát nebo 3krát za m síc
- d) n kolikrát do roka

Pro potvrzení p edpokladu, že agresory je nutno hledat nej ast ji mezi spolužáky ob ti, byla zvolena otázka.

„Kdo tob nebo jiným d tem zám rn ublížoval?“

- a) chlapci z naší t ídy
- b) d v ata z naší t ídy
- c) starší žáci
- d) mladší žáci
- e) nikdo

Protože zámrné ubližování přesahuje rámec školy, byla sedmá otázka zaměřena na prostředí i mimo školu.

„Kde se odehrávalo zámrné ubližování?“

- a) ve třídě
- b) na WC nebo v šatně
- c) cestou do školy nebo ze školy
- d) mimo školu
- e) nikde

Následující otázka byla zaměřena na posouzení aktuálnosti zámrného ubližování.

„Kdy došlo k zámrnému ubližování?“

- a) v loňském školním roce
- b) v letošním školním roce
- c) nikdy

Na pěstování žáka k agresivnímu chování a zámrnému ubližování byly formulovány otázky.

„Kdyby ti bylo zámrně ubližováno, jak se zachováš?“

- a) sviděl/a se kamarádovi (kamarádce)
- b) sviděl/a se učiteli/učitelce
- c) sviděl/a se rodičům
- d) neviděl/a bych to nikomu

„Jakou radu dáš spolužákovi, o kterém víš, že je mu zámrně ubližováno?“

- a) svidět se někomu z kamarádů
- b) svidět se někomu dospělému
- c) nesvidovat se nikomu
- d) nevšímat si toho
- e) nevím

Otázka 11. byla zaměřena na diagnostikování agresora.

„Jaký důvod, podle tebe, vede někdy k závažnému ubližování?“

- a) je to pro něj zábava
- b) chce jí nad někým rozhodovat
- c) někoho napodobují
- d) snaží se být středem pozornosti
- e) je jim také ubližováno někým jiným
- f) nevím

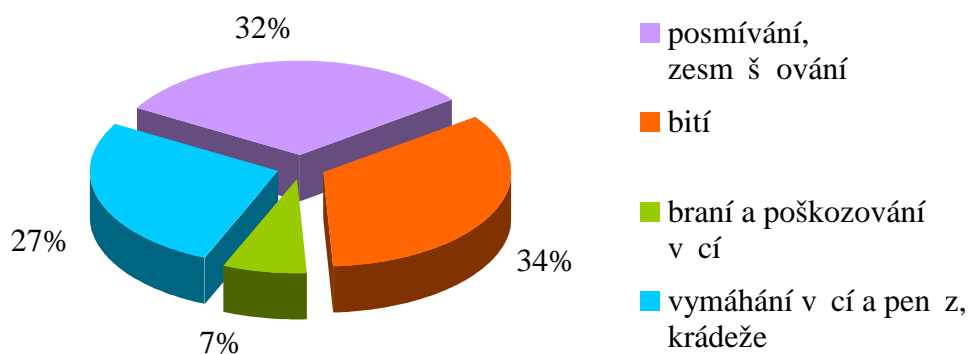
2.6 Vyhodnocení dotazníku

Otázka . 1

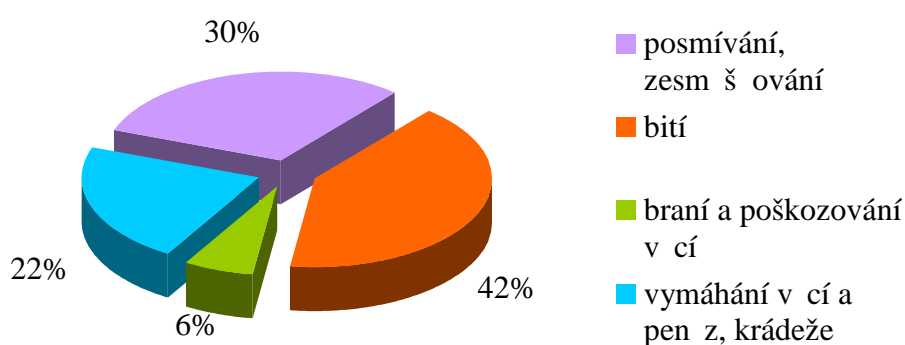
Co je podle tebe zám rné ubližování?

Tabulka . 2

odpov ědi	m sto	procenta	vesnice	procenta
posmívání, zesm š ování	62	32%	43	30%
bití	67	34%	58	42%
braní a poškozování v cí	14	7%	9	6%
vymáhání v cí a pen z, krádeže	53	27%	31	22%
celkem	196	100%	141	100%

Graf . 2 Získané výsledky z m stských škol

Graf . 3 Získané výsledky z vesnických škol

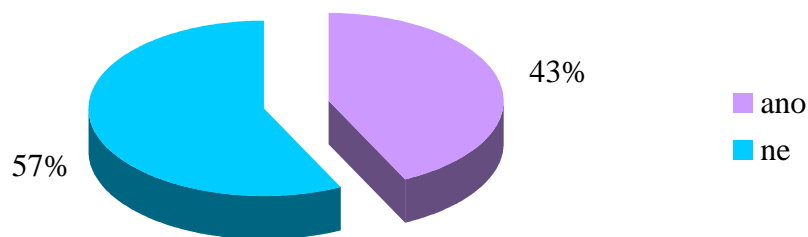
Z výsledk obou typ škol je patrné, že si žáci pod pojmem zám rné ubližování nep edstavují pouze t lesné ubližování, ale také psychické ubližování.

Otázka . 2

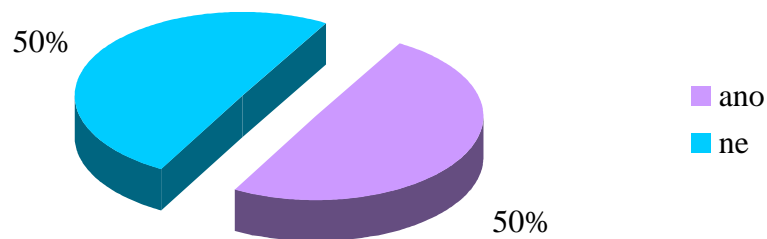
Znáš ve svém okolí n koho, kdo zám rn ubližuje jiným d tem?

Tabulka . 3

odpov di	m sto	procenta	vesnice	procenta
ano	84	43%	70	50%
ne	112	57%	71	50%
celkem	196	100%	141	100%

Graf . 4 Získané výsledky z m stských škol

Graf . 5 Získané výsledky z vesnických škol

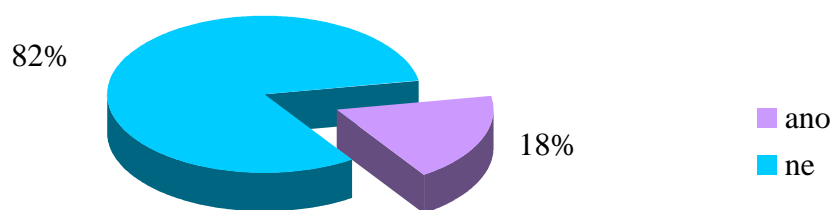
P esn polovina respondent z vesnických základních škol zná n koho, kdo v jejich okolí ubližuje jiným. Druhá polovina žák se vyjád ila, že nikoho takového nezná. Na m stských základních školách se kladn vyjád ilo 84 žák (43%) a 112 žák (57%) uvedlo, že nikoho takového, kdo by ubližoval jiným, neznají.

Otázka . 3

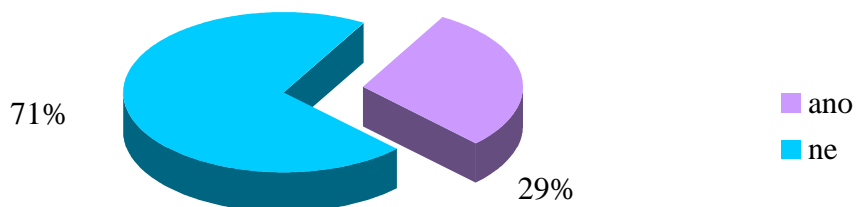
Ublížíval/a jsi ty n komu zám rn ?

Tabulka . 4

odpov di	m sto	procenta	vesnice	procenta
ano	36	18%	41	29%
ne	160	82%	100	71%
celkem	196	100%	141	100%

Graf . 6 Získané výsledky z m stských škol

Graf . 7 Získané výsledky z vesnických škol

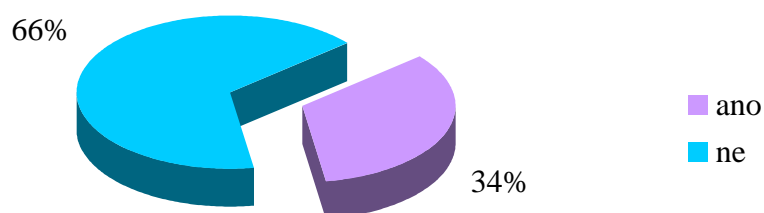
18% žák z m stských škol a 29% žák z vesnických škol uvádí, že n komu sami ublížovali.

Otázka . 4

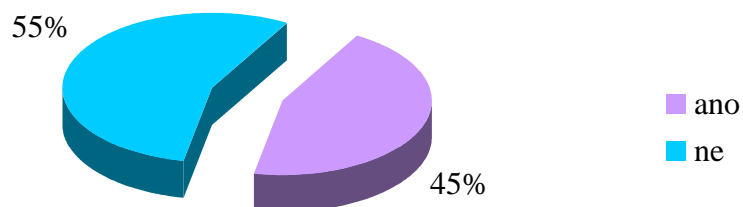
Bylo ti zám m ublíženo?

Tabulka . 5

odpov ědi	m sto	procenta	vesnice	procenta
ano	66	34%	63	45%
ne	130	66%	78	55%
celkem	196	100%	141	100%

Graf . 8 Získané výsledky z m stských škol

Graf . 9 Získané výsledky z vesnických škol

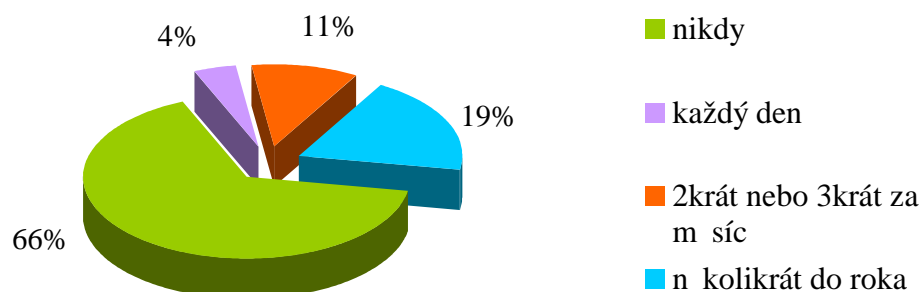
66% žák z m stských škol a 55% žák z vesnických škol uvádí, že se se šikanou osobn nesetkalo.

Otázka . 5

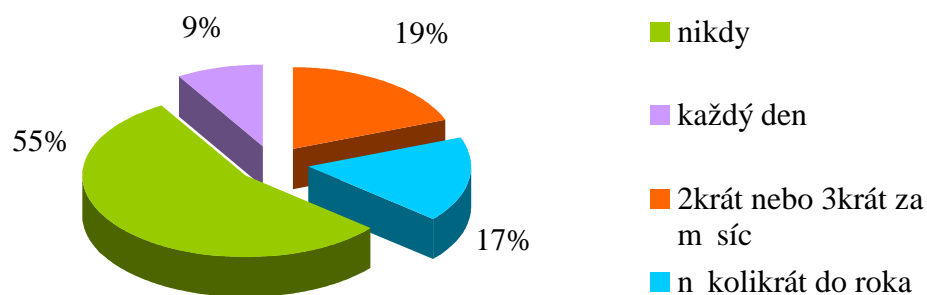
Jak často ti bylo ve škole záměrně ublíženo?

Tabulka . 6

odpovědi	m sto	procenta	vesnice	procenta
nikdy	129	66%	78	55%
každý den	8	4%	12	9%
2krát nebo 3krát za měsíc	21	11%	27	19%
n kolikrát do roka	38	19%	24	17%
celkem	196	100%	141	100%

Graf . 10 Získané výsledky z městských škol

Graf . 11 Získané výsledky z vesnických škol

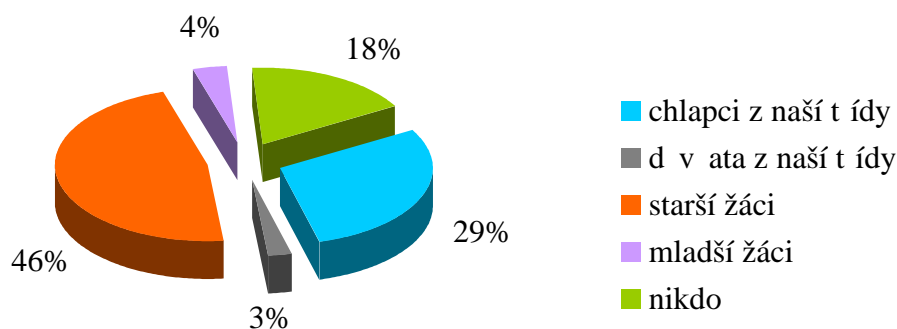
Více než polovina žáků z obou typů škol uvádí, že k šikaně ve škole nikdy nedošlo. Tuto odpověď volili žáci, kteří v předchozí otázce uvedli, že nebyli obětí šikany. 38 žáků z městských škol (19%) tvrdí, že jim je ve škole ubližováno několikrát do roka a v 11% 2krát nebo 3krát za měsíc. 8 žáků (4%) tvrdí, že k šikaně ve škole dochází každý den. 17% žáků z vesnických škol uvádí, že se setkávají s ubližováním ve škole několikrát do roka, 19% 2krát nebo 3krát za měsíc a 12 žáků (9%) každý den.

Otázka . 6

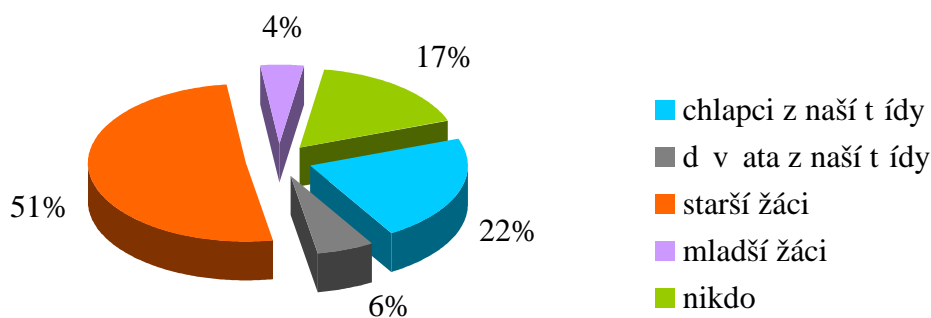
Kdo tob nebo jiným d tem zám rn ubližoval?

Tabulka . 7

odpov ědi	m sto	procenta	vesnice	procenta
chlapci z naší t ědy	57	29%	31	22%
d v ata z naší t ědy	5	3%	8	6%
starší žáci	92	46%	72	51%
mladší žáci	7	4%	6	4%
nikdo	35	18%	24	17%
celkem	196	100%	141	100%

Graf . 12 Získané výsledky z m stských škol

Graf . 13 Získané výsledky z vesnických škol

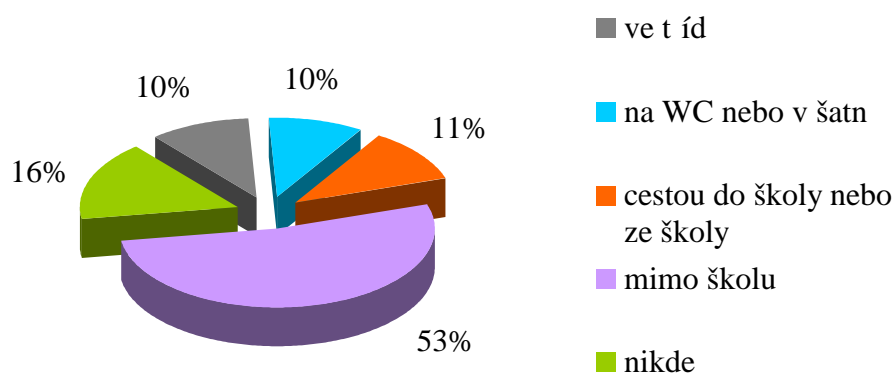
Z graf ů obou typ ů škol je patrné, že žáci nej ast ji udávají jako agresory starší žáky. 29% žák ů z m stských škol uvedlo za agresory chlapce ze t ědy a 35 žák ů (18%) nepovažuje za agresora nikoho. Pouze 5 žák ů (3%) uvedlo za agresory d v ata ze t ědy a 7 dotazovaných (4%) mladší žáky. 22% žák ů z vesnických škol považuje za agresory chlapce ze t ědy, 8 žák ů (6%) d v ata ze t ědy a 6 žák ů (4%) mladší žáky. 24 žák ů z vesnické školy volili odpov ědi „nikdo“.

Otázka . 7

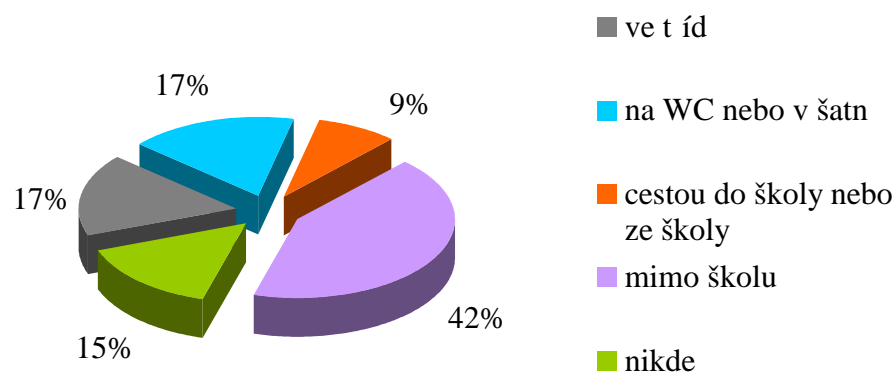
Kde se odehrávalo záměrné ubližování?

Tabulka . 8

odpověď	místo	procenta	vesnice	procenta
ve třídě	20	10%	24	17%
na WC nebo v šatně	19	10%	24	17%
cestou do školy nebo ze školy	22	11%	12	9%
mimo školu	103	53%	60	42%
nikde	32	16%	21	15%
celkem	196	100%	141	100%

Graf . 14 Získané výsledky z městských škol

Graf . 15 Získané výsledky z vesnických škol

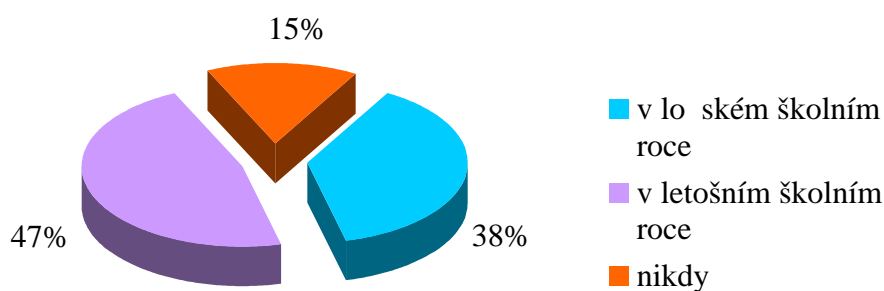
Z výzkumu vyplývá, že žáci městských i vesnických škol považují za nejméně bezpečná místa ta, která jsou mimo školu. 10% žáků z městských škol jako místo šikany dále uvedlo šatnu nebo WC a cestu ze školy nebo do školy. 24 žáků z vesnických škol volilo jako druhé nejčastější místo výskytu šikany třídu, šatnu a WC.

Otázka . 8

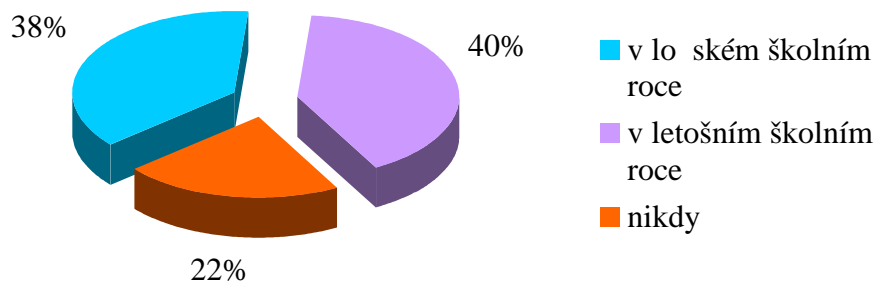
Kdy došlo k závažnému ubližování?

Tabulka . 9

odpověď	místo	procenta	vesnice	procenta
v ložském školním roce	74	38%	53	38%
v letošním školním roce	92	47%	57	40%
nikdy	30	15%	31	22%
celkem	196	100%	141	100%

Graf . 16 Získané výsledky z městských škol

Graf . 17 Získané výsledky z vesnických škol

47% respondentů z městských škol uvádí, že se se šikanou setkali v letošním školním roce a 38% respondentů v ložském školním roce. Na vesnických školách se s touto situací setkalo v ložském školním roce 38% respondentů a v letošním školním roce 40% respondentů. 30 žáků z městských škol a 31 žáků z vesnických škol uvedli, že se se šikanou nikdy neseťkali.

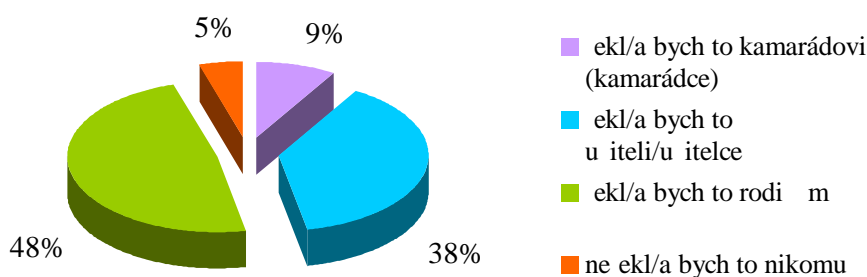

Otázka . 9

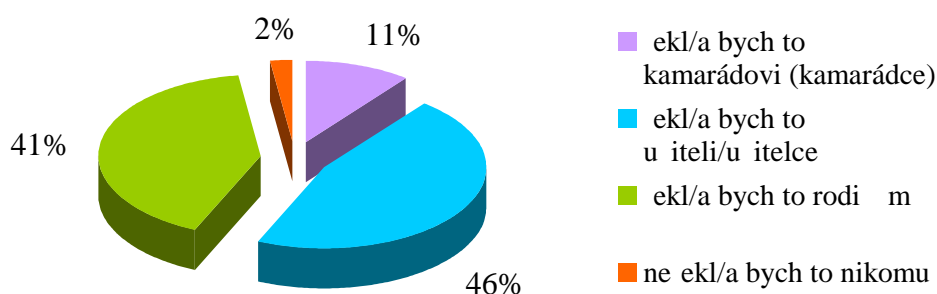
Kdyby ti bylo záměrně ubližováno, jak se zachováš?

Tabulka . 10

odpovědi	místo	procenta	vesnice	procenta
ekl/a bych to kamarádovi (kamarádce)	17	9%	15	11%
ekl/a bych to u iteli/u itelce	75	38%	65	46%
ekl/a bych to rodi m	95	48%	58	41%
ne ekl/a bych to nikomu	9	5%	3	2%
celkem	196	100%	141	100%

Graf . 18 Získané výsledky z městských škol

Graf . 19 Získané výsledky z vesnických škol

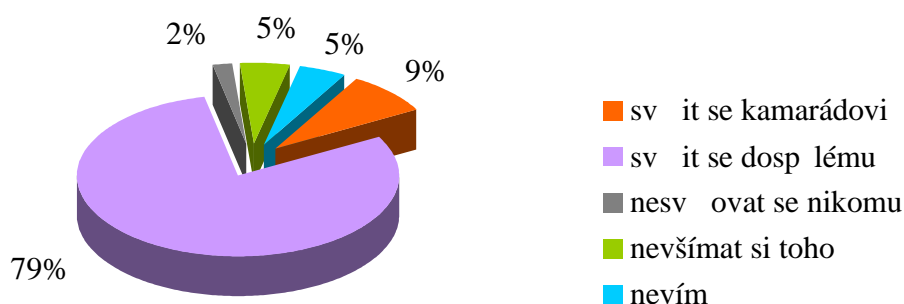
Z výsledků vyplývá, že by se žáci z městských i vesnických škol nejčastěji svinili dospělým osobám. 48% žáků z městských škol uvedlo, že se sviní rodičům a 38% u učitelů. Na vesnických základních školách 46% žáků uvedlo, že by o problému řekl u učitelů a 41% rodičům. 5% žáků z městských škol a 2% žáků z vesnických škol uvedlo, že by se s problémem nesvinili nikomu.

Otázka . 10

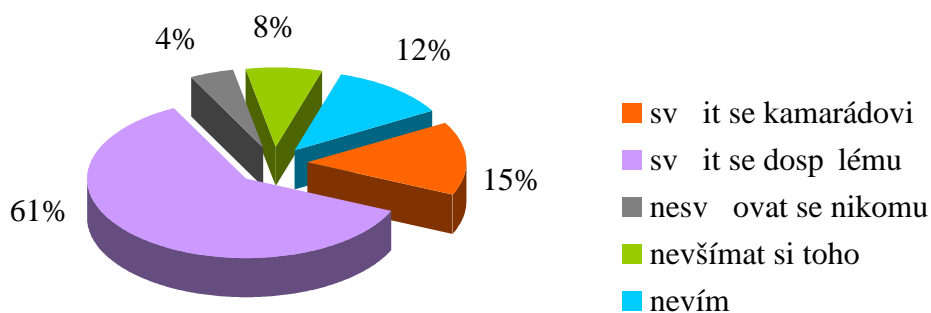
Jakou radu dáš spolužákovi, o kterém víš, že je mu záměrně ubližováno?

Tabulka . 11

odpovědi	místo	procenta	vesnice	procenta
svítit se kamarádovi	17	9%	21	15%
svítit se dospělému	156	79%	86	61%
nesvítovat se nikomu	4	2%	6	4%
nevšímat si toho	10	5%	11	8%
nevím	9	5%	17	12%
celkem	196	100%	141	100%

Graf . 20 Získané výsledky z městských škol

Graf . 21 Získané výsledky z vesnických škol

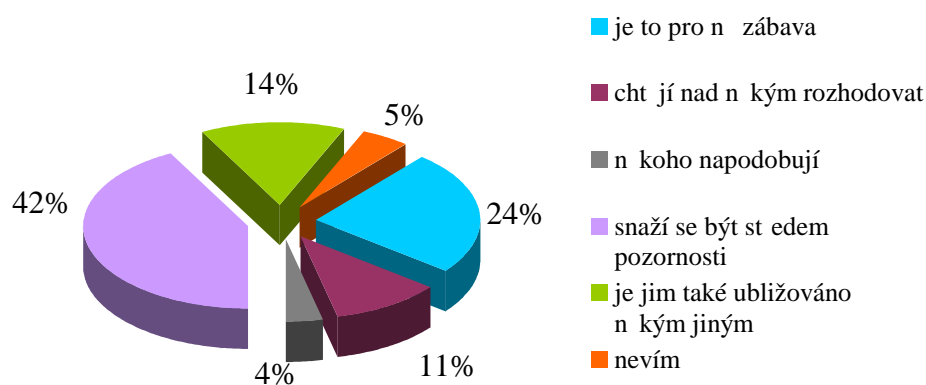
79% žáků z městských škol a 61% žáků z vesnických škol se rozhodlo, že by spolužákovi poradili svítit se dospělé osobě. Pouze 4 žáci z městských škol a 6 žáků z vesnických škol uvedlo, že by poradili nesvítovat se nikomu.

Otázka . 11

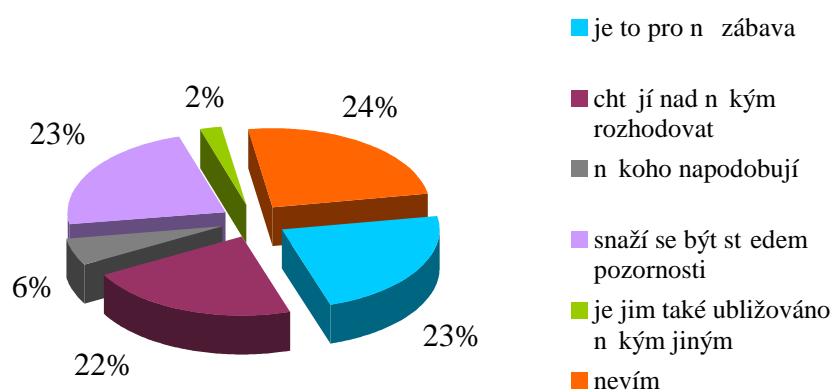
Jaký důvod, podle tebe, vede k záměrnému ubližování?

Tabulka . 12

odpověď	místo	procenta	vesnice	procenta
je to pro něj zábava	48	24%	32	23%
chtěl jí nad ním rozhodovat	21	11%	31	22%
na koho napodobují	7	4%	8	6%
snaží se být středem pozornosti	83	42%	32	23%
je jim také ubližováno na kým jiným	28	14%	3	2%
nevím	9	5%	35	24%
celkem	196	100%	141	100%

Graf . 22 Získané výsledky z městských škol

Graf . 23 Získané výsledky z vesnických škol

Na městských základních školách skoro polovina žáků uvedla, že důvodem, proč se z žáka stává agresor, je to, že chce být středem pozornosti. Na vesnických školách 24% žáků vyjádřilo, že neví, z jakého důvodu se z nich stane agresor.

2.7 Zhodnocení hypotéz

H 1: Na městských základních školách v Pardubicích žáci uvádí vyšší výskyt zámrného ubližování než na základních školách vesnických v Pardubickém kraji.

Pro ověření pravdivosti hypotézy byly použity z dotazníku odpovědi na otázky . 2, 3, 4, 5. Tyto otázky byly zaměřené na znalost šikanujících osob, na osobní účast žáka při šikaně a na četnost jejího výskytu.

Výsledky ukazují vyšší počet kladných odpovědí žáků z vesnických škol na setkání se šikanou, než je tomu u žáků škol pardubických. U otázky „Bylo ti zámrn ublíženo?“ souhlasilo 38% žáků vesnických škol a 34% žáků ze škol pardubických. Podobné rozdíly byly nalezeny i u otázky „Znáš ve svém okolí někoho, kdo zámrn ubližuje jiným dětem?“. Kladná odpověď lo 50% žáků z vesnic, u žáků z Pardubic to bylo 43%. Také četnost výskytu agresivních útoků je na vesnických školách vyšší než v Pardubicích.

Podle subjektivního hodnocení ze strany žáků lze tedy konstatovat, že hypotéza H1 byla falzifikována.

H2: Žáci pardubických základních škol uvádí, že agresori pocházejí primó ze tídý.

Z tabulky . 7 a z grafu . 12 vyplývá, že na pardubických základních školách jsou za agresory nejastěji považovány starší žáci. Tuto skutečnost uvedlo 46% dotázaných. 29% uvedlo za agresory chlapce ze tídý a pouze 3% žáků dívky ze tídý.

Hypotéza H2 byla falzifikována.

H3: Na vesnických základních školách žáci astěji uvádí za agresory starší žáky než žáci městských pardubických škol.

Hypotézu potvrdila otázka íslo 6 „Kdo tobě nebo jiným dětem zámrn ubližoval?“. Z výsledků můžeme vyíst, že více jak polovina respondentů (51%) z vesnických škol považuje za agresory starší žáky.

Hypotéza H3 byla verifikována.

H4: Žáci pardubických škol uvádí jako nej častější místo šikánování školní prostředí.

K ověření této hypotézy sloužila tabulka otázka číslo 7 a graf č. 14. Z výsledků je patrné, že v pardubických základních školách se šikána nej častěji vyskytuje v 53% mimo školu. Ve školním prostředí se odehrává v 10% ve třídě a v 10% na WC nebo v šatně.

Hypotéza H4 byla falzifikována.

H5: Žáci vesnických škol se setkávají se šikanou nej častěji mimo školu.

Podle výsledků otázky č. 7 „Kde se odehrávalo záměrné ubližování?“ se na vesnických školách záměrné ubližování odehrává ze 42% mimo školu. 9% žáků uvedlo, že je šikanováno cestou do školy nebo ze školy.

Hypotéza H5 byla verifikována.

H6: Žáci pardubických základních škol se častěji s problémem šikany svěřují dospělým osobám než žáci vesnických škol.

K této hypotéze se vztahuje otázka č. 9 „Kdyby ti bylo záměrně ublíženo, jak se zachováš?“ a otázka č. 10 „Jakou radu dáš spolužákovi, o kterém víš, že je mu záměrně ubližováno?“ U otázky č. 9 by se dospělým osobám svěřilo 86% dotazovaných, z toho 38% učitelů a 48% rodičů. U otázky č. 10 by 79% žáků z pardubických škol poradilo spolužákovi, aby se svěřil dospělým.

Hypotéza H6 byla verifikována.

H7: Žáci vesnických základních škol v Pardubickém kraji v problematice šikany více důvěřují svému učiteli než žáci městských pardubických škol.

K hypotéze se vztahuje otázka č. 9 „Kdyby ti bylo záměrně ublíženo, jak se zachováš?“. Z dotazníku vyplynulo, že děti se v 46% se svěřily učitelům a v 41% rodičům. Rozdíl v procentech je nepatrný, ale i přesto se tato hypotéza potvrdila.

Hypotéza H7 byla verifikována.

2.8 Závěr

Problematika šikanování je velice obsáhlá a lze na ni nahlížet z mnoha úhlů pohledu. Cílem této práce bylo zjistit a zmapovat, zda je šikana rozšířenější v pardubických základních školách nebo vesnických základních školách v Pardubickém kraji z pohledu žáků 3., 4. a 5. třídy. Obecně se předpokládá, že výskyt šikany na městských školách je vyšší než na školách vesnických. I já jsem se ve svých hypotézách domnívala, že to tak bude a hypotézy se mi potvrdí. Měně které hypotézy, domněnky a představy byly k mému překvapení jiné, než zjištěná skutečnost.

V teoretické části jsem se snažila shrnout teoretické poznatky o šikaně, vymezit základní pojmy vztahující se k dané problematice, objasnit příčiny vzniku šikany, charakterizovat agresora a oběť. Neopomenula jsem analyzovat pedagogické aspekty zvládnutí šikany ani školní klima. Teoretická část čerpá z odborných textů a publikací významných odborníků na šikanu.

V praktické části jsem použila kvantitativní metodologii sběru dat a analyzovala získaná data z dotazníku. Výzkumná činnost byla realizována v Pardubickém kraji ve městských základních školách a ve vesnických základních školách. Z vyplněného dotazníku jsem se snažila ověřit nebo vyvrátit předem stanovené hypotézy. Ze získaných dat jsem dospěla k závěru, že se šikana více vyskytuje na venkovských školách než na školách pardubických. Toto zjištění pro mne bylo velice překvapivé. Domnívala jsem se, že žáci vesnických škol jsou méně zákešní a dokáží držet více při sobě. Opak je ale pravdou. Z výzkumu je také patrné, že agresori pocházejí nejen ze třídy, ale hlavně z vyšších ročníků. Z výsledků dále vyplývá, že žáci městských i vesnických základních škol dříve ujíždějí u učitelů a v případě potřeby by se na ně obrátili s prosbou o pomoc. Tento krok, podle mého názoru, je na všech školách zásadní.

Šikana je problémem globálním a vyskytuje se na všech typech a úrovních škol, nevyjímaje školy základní. Tomuto celospolečenskému problému je věnována velká pozornost v odborné i laické literatuře. Důležitá agresivita se stále dále stává předmětem výzkumných prací týmů speciálních pedagogů a psychologů. Uvědomění autorů dojde ke konstatování, že šikana není záležitostí období puberty a adolescence, ale povážlivě se posouvá do období mladšího školního věku. Mezi dětmi stále narůstá míra bezohlednosti a brutality. Mladší děti mají totiž problém rozpoznat míru ubližování. Svědomitě často považují za běžné a správné.

Každá škola si ale problém šikany nedokáže přiznat. Spousta škol nahlíží na šikanu jako na běžnou součást školního života. Pedagogičtí pracovníci a vedení školy by měli předešlým zmařit pohled na tento projev sociálně patologického chování a jeho závažnost. Z dosavadních zkušeností psychologů vyplývá, že pro účinný boj se šikanou ve školách je nezbytný celoškolní přístup, spolupráce s rodiči a odborníky ze státních i nestátních institucí. Na jednotlivých školách by byla přínosná přítomnost speciálního pedagoga – etopeda, popř. psychologa. Předpokladem dosažení úspěchu je důsledné uplatnění komplexního přístupu, který ovlivňuje přístup žáka ke školní práci a jeho vztah ke vzdělání. Proto je velmi nutné, aby škola i pedagogové měli dobrý přehled o postojích žáků k problematice šikanování.

Největší důraz by měl být kladen na prevenci násilí mezi vrstevníky. Jedná se o předcházení šikanování i jeho řešení. Děti se musí smírovat k tomu, aby dokázali vnímat svůj život objektivně, aby se dokázali vyrovnat s rozporuplnými pocity a dokázali vstoupit do života se sebevěrou.

Je velice důležité, aby škola, učitelé, rodina a poradenská centra v prevenci šikany a sociálně patologických jevů spolupracovali a uskutečnili vše proto, aby se výskyt šikany minimalizoval.

Pokud bych se o šikanu dozvěděla, je nutné zachovat zásady správného postupu (chránit každého účastníka a vyslechnout všechny zvlášť, chránit zdroj informací a odpovědi si pečlivě zaznamenávat). Lehčí případy vyřeším a vážnější případy nahlásím vedení školy. Pokud si nebude ani jedna strana jista, obrátí se na odborníka.

Z vlastních zkušeností vím, že se o problému šikany začnou lidé zajímat až tehdy, když se jich osobně dotkne. Do doby, než se objeví u blízkého člověka, je to pro něj pojem naprosto vzdálený a „nic podobného se nemůže nikdy stát“. Problém však není v jedincích, ale v celkovém přístupu společnosti.

Závěrem bych také chtěla poděkovat všem, kteří se na výzkumu podíleli: editelům škol, kde výzkum probíhal a také všem učitelům a dětem, kteří se dotazníkového šetření zúčastnili.

2.9 Seznam použité literatury

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: Institut sociálních vztahů, 2003. ISBN 80-86642-08-9.

BOURCET, S.; GRAVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, na ulici, doma*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01552-8.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Pardubický kraj*, [online], [cit. 07.04.2010]. Dostupné z: <http://www.pardubice.czso.cz/x/redakce.nsf/i/charakteristika_pardubickeho_kraje_>

ELLIOTTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-034-0.

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-626-8.

GERÉB, G. *Psychická klima v škole*. Bratislava: SPN, 1978. ISBN 67-576-78.

GRECMANOVÁ, H. *Klima školy v české pedagogické literatuře*. In JEŽEK, S.(ed.) *Psychosociální klima školy 1*. Brno: MSD, 2003, s. 82-83. ISBN 80-86633136.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7367-014-3.

KOLÁŘ, M. *Projekt sedmivrstevné prevence školního šikanování*. In CHRÁSKA, M.; TOMANOVÁ, D.; HOLOUŠOVÁ, D. *Klima současné české školy – Sborník příspěvků z 11. konference PdS*. Brno: Konvoj, 2003, s. 29. ISBN 80-7203-064-5.

KOLÁŘ, M. *Skrutý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.

KOUKOLÍK, F.; DRTILOVÁ, J. *Odlišné dítě*. Praha: Vyšehrad, 1994. ISBN 80-7021-097-4.

KRAJINA, L. *Jsmo lepší než zvířata?* Olomouc: Votobia, 1999. ISBN 80-7198-369-1.

KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.

LAŠEK, J. *Sociální psychologické klima školních třídy a školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001. ISBN 978-80-7041-980-9.

LOVASOVÁ, L. *Šikana*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2005.

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Čj. 24246/2008-6.

NOVÁK, T.; CAPPONI, V. *Sám proti agresi*. Praha: Grada, 1996. ISBN 80-7169-253-0.

ONDRÁEK, P. *Františku, přestaš konečně zlobit, nebo ...* Praha: Institut sociálních vztahů, 2003. ISBN 80-86642-18-6.

PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-569-8.

PORTMANNOVÁ, R. *Jak zacházet s agresivitou*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-094-4.

PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-21-8.

PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

SPÁČILOVÁ, H. *Pedagogická diagnostika v primární škole*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0568-7.

SVOBODOVÁ, J. *Utváření klimatu ve školní třídě a výchovné skupině*. In STĚLEC, S. (ed.) *Studie z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: MSD, 2004, s. 82-83. ISBN 80-86633-21-7.

ŠPÁČEK, L. *Tmelem společně nosí nejsou informace, ale pravidla chování*. Rodina a škola, 8/2006, s. 4-7. Praha: Portál. ISSN 0035-7766.

WEBSTER-DOYLE, T. *Proč máš rád někdo šikanuje?: Rady, jak zvládat malé tyrany*. Praha: Pragma, 2002. ISBN 80-7205-804-5.

WIKIPEDIE: *Otev ená encyklopedie: M sto*, [online], [cit. 21.04.2010]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=M%C4%9Bsto&oldid=5230402>>

WIKIPEDIE: *Otev ená encyklopedie: Venkov*, [online], [cit. 21.04.2010]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Venkov&oldid=5147786>>

WÖLFELOVÁ, T. *Když se d tem nechce žít. Rodina a škola*. Praha: Portál, 2006. ISSN 0035-7766.

2.10 Seznam příloh

Příloha . 1: Dotazník pro žáky

Příloha . 2: Šikánování z hlediska práva

Příloha . 3: Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikánování mezi žáky škol a školských zařízení .j. 24 246/2008-6

Dotazník pro žáky

Název školy: .....

1. Co je podle tebe záměrné ubližování?
  - a) opakované posmívání a zesměšňování
  - b) bití
  - c) braní a poškozování věcí
  - d) vymáhání věcí a peněz, krádeže
2. Znáš ve svém okolí někoho, kdo záměrně ubližuje jiným dětem?
  - a) ano
  - b) ne
3. Ubližoval/a jsi ty někomu záměrně ?
  - a) ano
  - b) ne
4. Bylo ti záměrně ublíženo?
  - a) ano
  - b) ne
5. Jak často ti bylo ve škole záměrně ublíženo?
  - a) nikdy
  - b) každý den
  - c) 2krát nebo 3krát za měsíc
  - d) několikrát do roka
6. Kdo tobě nebo jiným dětem záměrně ubližoval?
  - a) chlapci z naší třídy
  - b) děvčata z naší třídy
  - c) starší žáci
  - d) mladší žáci
  - e) nikdo

7. Kde se odehrávalo záměrné ubližování?
- a) ve třídě
  - b) na WC nebo v šatně
  - c) cestou do školy nebo ze školy
  - d) mimo školu
  - e) nikde
8. Kdy došlo k záměrnému ubližování?
- a) v ložském školním roce
  - b) v letošním školním roce
  - c) nikdy
9. Kdyby ti bylo záměrně ubližováno, jak se zachováš?
- a) sviděl/a se kamarádovi (kamarádce)
  - b) sviděl/a se u učitele/u učitelce
  - c) sviděl/a se rodičům
  - d) nevěkl/a bych to nikomu
10. Jakou radu dáš spolužákovi, o kterém víš, že je mu záměrně ubližováno?
- a) svidět se nikomu z kamarádů
  - b) svidět se nikomu dospělému
  - c) nesvidovat se nikomu
  - d) nevšímat si toho
  - e) nevím
11. Jaký důvod, podle tebe, vede někdy k záměrnému ubližování?
- a) je to pro někoho zábava
  - b) chtějí nad někým rozhodovat
  - c) někoho napodobují
  - d) snaží se být středem pozornosti
  - e) je jim také ubližováno někým jiným
  - f) nevím

Příloha . 2: Šikánování z hlediska práva

(Zpracoval JUDr. PhDr. Oldřich Chudý, in Kolář, 2001, s. 213-218.)

Podle JUDr. PhDr. Oldřicha Chudého je pojem šikána používán v právní praxi jako synonymum pro úmyslné jednání, které je namířené proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost. Z hlediska výkladu pojmu šikánování není důležité, zda k němu dochází verbálními útoky i fyzickým násilím nebo hrozbou násilí. Rozhodující je, že se tak jedná úmyslně. Samotné jednání může spočívat buď v bezprostředním konání pachatele, anebo naopak v tom, že se pachatel nějakého jednání zdrží.

Šikánování může naplňovat skutkovou podstatu řady trestných činů :

- trestný čin omezování osobní svobody (§213),
- trestný čin vydírání (§235),
- trestný čin útisku (§237),
- trestný čin loupeže (§234),
- trestný čin znásilnění (§241),
- trestný čin pohlavního zneužívání (§242),
- trestný čin kuplíství (§204),
- trestný čin ublížení na zdraví (§221-224),
- trestný čin poškozování cizí věci (§257).

K tomu, aby byl pachatel postižen, musí být starší 15 let (15-18 let mladiství).

K trestní odpovědnosti mladších 15 let nedochází. Neznamená to však, že nemohou být postiženi jinak nebo že nemohou být postiženi jejich rodiče. Nezletilému pachateli může být nařízena ústavní výchova, může nad ním být stanovený dohled. Pokud jde o trestní sazby, je v případě šikany samozřejmě možný i jeden i jiný skutek (jedno jednání může být kvalifikováno jako více trestných činů). Pokud k šikánování došlo v průběhu vyučování, nese plnou odpovědnost za vzniklou újmu školské zařízení. Prokáže-li se zanedbání některého pedagoga nebo učitele školy, mohou být právně nebo pracovně potrestáni. Na školském

za ízení lze v oprávn ěných p ípadech požadovat i náhradu škody za vzniklou újmu v d sledku šikany.

Pokud dít v d sledku šikany nemohlo docházet do školy, nese odpově dnost školské za ízení i za škody, které vznikly jeho rodi ěm. Nap íklad v d sledku uvoln ění ze zam stnání, zajišt ění hlídání dít ěte, zajišt ění doprovodu do školy i ze školy.

Příloha . 3: Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikánování mezi žáky škol a školských zařízení .j. 24 246/2008-6

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikánování mezi žáky škol a školských zařízení

Šikánování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle školy. V místech jejího výskytu dochází ke ztrátě pocitu bezpečí žáků, který je nezbytný pro harmonický rozvoj osobnosti a efektivní výuku. Na rozdíl od jiných druhů násilí je šikana zvláště zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá. Tak i při relativně malé intenzitě šikany mohou její oběti docházet k závažným psychickým traumatům s dlouhodobými následky a k postupné deformaci vztahů v kolektivu.

Vzhledem k tomu, že šikana se v zárodkových fázích vyskytuje v téměř každé škole, je potřeba v novotě tomuto jevu zvláštní pozornost. Důležitá je nutnost zaměřit se na vytváření dobrých vztahů uvnitř třídních kolektivů, zabývat se vztahy v třídních kolektivech ještě před vznikem šikánování. K tomu je potřeba zajistit další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky vytváření dobrých vztahů, v práci s dynamikou skupiny, v podpoře a upevnění zdravých třídních norem dětí, žáků a studentů jako prevenci šikánování.

Na prevenci šikany i při řešení jednotlivých případů by měli spolupracovat pedagogičtí pracovníci podle předem dohodnutých postupů. K tomu je nutné zajistit další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky šikánování.

Cílem předkládaného metodického pokynu je upozornit na závažnost šikánování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace k prevenci a řešení tohoto specifického problému.

Tento metodický pokyn je určen pro právnické osoby vykonávající činnost škol zřízených MŠMT. Podporou je doporučen k využití i ostatním školám zapsaným do školského rejstříku a poskytovateli služeb souvisejících se vzdáváním a výchovou.

1.1

Charakteristika šikanování

(1) Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spouští se v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování a ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvolávání urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepříjemné podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídou nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezvratnosti v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví obětí.

(2) Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu v třídě a škole. Všechny školy a školská zařízení mají povinnost přecházet všem náznakům násilí a šikanování. Šikanování v jakékoli formě a podobě nesmí být pracovníky školy akceptováno. Samotní pedagogičtí pracovníci nesmí svým jednáním s ním, kterými žáky a chováním vůči nim podněcovat zhoršování vztahů směřujících k šikanování těchto žáků jejich spolužáky.

1.2

Projevy šikanování

(1) Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu. Mezi základní formy šikany patří:

- Verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (součástí je i kyberšikana, dle je se pomocí ICT technologií).
- Fyzická šikana, přímá a nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku obětí).

- Smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické šikany (násilné a manipulativní příkazy apod.).

(2) Za určitých okolností může šikanování přerost až do forem skupinové trestné činnosti a v nichž opravdu závažných případech může nabýt i rysy organizovaného zločinu. Příklady šikanování jsou uvedeny v příloze.

1.3

Odpovědnost školy

(1) Škola a školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

(2) Z hlediska trestního zákona může šikanování žáka naplňovat skutkovou podstatu trestných činů i provinění (dále jen trestných činů) vydírání (§ 235), omezování osobní svobody (§ 213), útisku (§ 237), ublížení na zdraví (§ 221-224), loupeže (§ 234), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (zvláště § 197a), poškozování cizí věci (§ 257), znásilnění (§ 241), kuplířství (§ 204) apod.

(3) Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepodání trestného oznámení (§168, 167 trestního zákona). V úvahu přicházejí i další trestné činy jako například nadřizování (§ 166 tr. zákona) a schvalování trestného činu (§165 tr. zákona), v krajním případě i podněcování (§ 164 tr. zákona). Skutkovou podstatu ústavnosti na trestném činu (§ 10 tr. zákona) může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáka věděl a nezabránil spáchání trestného činu například tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

1.4

Školy a školská zařízení v prevenci šikanování

(1) Základem prevence šikanování a násilí na školách je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky (a mezi žáky a učiteli). Školy a školská zařízení při efektivní realizaci prevence šikanování usilují o vytváření bezpečného prostředí a za tímto účelem:

- podporují solidaritu a toleranci,
- podporují v domě rovnováhu
- posilují a vytvářejí podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit školy a třídy
- uplatňují spolupráci mezi dětmi a rozvíjí jejich vzájemný respekt
- rozvíjí jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.

(2) Ředitelé škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí. Vychází přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu *Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* č. j. 20 006/2007-51 součástí Minimálního preventivního programu školy. Ředitelé zejména:

- Zajistí vzdělávání pracovníků (pedagogických i nepedagogických) v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Vzdělávání pedagogických pracovníků se řídí § 10 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditaci komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb. Vzdělávání školního metodika prevence ve specializačním studiu se řídí § 9 vyhlášky č. 317/2005 Sb.
- Zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky zejména ve škole před vyučováním, o přestávkách mezi vyučovacími hodinami, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním, podle potřeby při přecházení žáků mezi budovami školy, do zařízení školního stravování a do školní družiny. Především v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.
- Zajistí, aby žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznámeni s negativními důsledky šikanování, a to jak pro jeho oběti a pachatele, tak i pro celý třídní (školní) kolektiv.

Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat poáte ní projevy šikanování.

- Zajistí doplnění školní knihovny o literaturu z oblasti problematiky násilného chování a šikanování

(3) Pedagogičtí pracovníci vedou dle sledu a systematicky žáky a studenty k osvojování norem mezilidských vztah založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka. Pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka.

Všichni pedagogičtí pracovníci by měli vnímat vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech, kde působí, jako nedílnou a velmi důležitou součást své práce. Důležité aktivity školy nelze spojovat jen s určitým vyučovacími podmínkami nebo skupinou podmínek. Vztahy a chování pedagogických i nepedagogických pracovníků vůči sobě a vůči žákům, ovlivňují chování žáků.

(4) Ve školním řádu budou jasně stanovena pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení.

1.5

Program proti šikanování

(1) Každá škola si vytvoří vlastní Program proti šikanování, pokud ho doposud nemá. Tento program se stane součástí Minimálního preventivního programu.

(2) Na tvorbu a realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Koordinace jeho tvorby patří ke standardní činnosti školního metodika prevence. Ten podle potřeby spolupracuje s metodikem prevence v PPP. Za realizaci a hodnocení programu je odpovědný ředitel školy.

(3) Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí. Důležité je zaměřit se na oblast komunikace a vztahů mezi žáky ve třídách, a to bez ohledu na to, zda tam k projevům šikany již došlo či ne. Součástí je třeba stanovit smysluplnou strukturu programu.

(4) Hlavní součástí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že k šikanování ve školním prostředí dojde. Měly by z něj jednoznačně vyplynout

kompetence jednotlivých osob a specifický postup a způsob řešení. Konkrétně je nutné rozpracovat dva typy scénářů :

1. První zahrnuje situace, které škola zvládne řešit vlastními silami. Do této skupiny patří postupy pro počáteční stádia šikánování a rámcový třídní program pro řešení zárodečného stádia šikánování.

2. Druhý zahrnuje situace, kdy škola potřebuje pomoc z venku a je nezbytná její souinnost se specializovanými institucemi (viz 1. 9) a policií. Sem patří řešení případů pokročilých a nestandardních šikany, například výbuchu skupinového násilí v oběti.

(5) S krizovým plánem jsou vždy na začátku školního roku prokazatelně seznámeni žáci (přímo nebo jejich rodiče), studenti a jejich zákonní zástupci.

1. 6

Postupy řešení šikánování

(1) Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjištění hraje strach, a to nejen strach oběti, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů a postižených.

(2) Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikánování. Existuje rozdíl mezi vyšetřením počátečních a pokročilých stádií šikánování. Jednotlivá stádia jsou blíže popsána v příloze 2 Stádia šikánování.

(3) Metody vyšetření šikánování:

A. Pro vyšetření počáteční šikany (se standardní formou) lze doporučit strategii v těchto krocích:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikánování upozornili a s oběťmi.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace oběti a agresorů).
4. Zajištění ochrany obětí.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

B. Pokročilá šikana s neobvyklou formou – výbuch skupinového násilí v i ob ti, tzv. t ídního lyn ování, vyžaduje následující postup:

1. P ekonání šoku pedagogického pracovníka a bezprost ední záchrana ob ti.
2. Domluva pedagogických pracovník ů na spolupráci a postupu vyšet ování.
3. Zabrán ní domluv agresor ů na k ivé výpov ědi.
4. Pokra ující pomoc a podpora ob ti.
5. Nahlášení policii.
6. Vlastní vyšet ování.

(4) V rámci první pomoci je nutné p i pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách spolupracovat s dalšími institucemi a orgány, a to zejména s pedagogicko-psychologickou poradnou, st ediskem výchovné pé e, orgánem sociáln ě právní ochrany d ět te, Policií ě R.

Doporu uje se seznámit pedagogické pracovníky s informací MŠMT ě R .j.: 25 884/2003-24 Spolupráce p edškolních za ízení, škol a školských za ízení s Policií ě R p i prevenci a p i vyšet ování kriminality d ět í a mládeže a kriminality na d tech a mládeži páchané.

(5) V p ípad ě negativních dopad ů šikanování na ob ě je nutné zprost edkovat jí pé i pedagogicko-psychologické poradny, st ediska výchovné pé e, speciáln ě pedagogického centra nebo dalších odborník ů – klinických psycholog ů, psychoterapeut ů nebo psychiatr ů .

(7) Podrobn ější informace k lánk ů m 5 a 6 jsou v p íloze ě . 3 Doporu ená literatura.

1.7

Výchovná opat ění

(1) Doporu uje se dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prost edí). V p ípad ě pot eby mu zprost edkovat pé i pedagogicko-psychologické poradny, st ediska výchovné pé e nebo jiných odborník ů – klinických psycholog ů, psychoterapeut ů nebo psychiatr ů .

(2) Pro potrestání agresor lze užít i následující běžná výchovná opatření:

- Napomenutí a dtkatí třídního uitele, dtkatele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole.
- Snížení známky z chování.
- Pevedení do jiné třídy.

(3) Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypoádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlíčí v tšina).

(4) V mimoádných případech se užijí další opatření:

- editel školy doporučí rodiím dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, v případě doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místní příslušném diagnostickém ústavu.
- editel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, v případě k zahájení řízení o nařízení preventivního opatření i ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

1.8

Spolupráce s rodií

Pokud rodié informují školu o podezření na šikanování, je za odborné vyšetření záležitosti zodpovědný editel školy. Při nápravě šikanování je potřebná spolupráce vedení školy nebo školského záření, školního metodika prevence, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků, jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Při jednání s rodií dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Je nutné především informovat rodié o tom, co dlat v případě, když se dozví o šikanování (viz 1.5 odst. 5).

1.9

Spolupráce se specializovanými institucemi

(1) Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány. Zejména:

- v resortu školství – s pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálními pedagogickými centry,
- v resortu zdravotnictví – s pediatry a odbornými lékaři, detskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie,
- v resortu sociální péče – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou),
- v případě s NNO specializujícími se na prevenci a řešení šikany.

(2) Dojde-li k závažnějšímu případu šikany nebo při podezření, že šikany naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění), ředitel školy nebo školského zařízení oznámí tuto skutečnost Policii ČR.

(3) Ředitel školy oznámí orgánu sociální právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka. Pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá pěstupky, ředitel školy zahájí spolupráci s orgány sociální právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu.

1.10

Selhání školy v řešení šikany

(1) V případech podezření nebo již prokazatelných projevu šikany, které nejsou bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně metodika prevence i výchovného poradce, je zcela na místě obrátit se na ředitele příslušné školy nebo školského zařízení.

Pokud se však projeví neinnost i ze strany editel, je možné jednat v této záležitosti se z izovatelem školy nebo podat stížnost na školu eské školní inspekci. Stížnost podaná písemn , osobn nebo v elektronické podob se p ijímá ve všech pracovištích ŠI.

Stížnost je možné adresovat p íslušnému inspektorátu ŠI, samoz ejm je možno podat stížnost i na úst edí tzn. na adresu: Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5, resp. elektronicky na adresu posta@csicr.cz.

(2) Sou asn je pot ebné v od vodn ných p ípadech zajistit ob ti šikanování pomoc psychologa, speciálního pedagoga (etopeda) pop ípad jiného specialisty.

1. 11

Záv re né ustanovení

- Zrušuje se Metodický pokyn ministra školství, mládeže a t lovýchovy k prevenci a ešení šikanování mezi žáky škol a školských za ízení . j. 28 275/2000 – 22.
- Tento pokyn nabývá ú innosti dnem jeho zve ejn ní ve V stníku MŠMT R.

P íloha . 1

P íklady nep ímých a p ímých znak šikanování.

1. Nep ímé (varovné) znaky šikanování mohou být nap .:

- Žák je o p estávkách asto osamocený, ostatní o n j nejeví zájem, nemá kamarády.
- P i týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- p estávkách vyhledává blízkost u itel .
- Má-li žák promluvit p ed t ídou, je nejistý, ustrašený.
- P sobí smutn , neš astn , stísn n , mívá blízko k plá i.
- Stává se uzav eným.
- Jeho školní prosp ch se n kdy náhle a nevysv tliteln zhoršuje.
- Jeho v ci jsou poškozené nebo zne íšt né, p ípadn rozházené.
- Zašpin ný nebo poškozený od v.

- Stále postrádá nějaké své vci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty vci nebo používá nepravdivé podobné výmluvy.
- Má ní svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Zadí vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Od eniny, modřiny, škrábance nebo čerňené rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.
- (Zejména je třeba vnovat pozornost mladším žákům nově zazeným do třídy, nebo pokud izpřisobovací konflikty nejsou vzácností!)

2. Příčné znaky šikanování mohou být například:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokud ujmí přezdívkou, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským a nenávislivým, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů i k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šouchnání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je z etně slabší a snaží se uniknout.

3. Rodiče žáků se doporuuje upozornit zejména na to, aby si všímali těchto možných příznaků šikanování:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by se telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.

- Nechce jít ráno do školy (zvláště když dříve mlo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pibedlivější pozorností pozorovat strach. Ztrácí chuť k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně si idá rzné cesty, prosí o dovoz i odvoz autem.
- Dítě chodí dom ze školy hladové (agresivně mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláem, má neklidný spánek, k i í ze snu, například "Nechte m !"
- Dítě ztrácí zájem o uení a schopnost soustedit se na n .
- Dítě bývá doma smutné i apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svít se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, p i emž udává nevhodné d vodu (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, neekvan agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčitě bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zstat doma. Svě zdravotní obtíže m že p e hán t, případně i simulovat (manipulace s teplotou například apod.)
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mlo ve zvyku.

Příloha . 2

Stádia šikánování

Motto: **Školní šikánování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitní vývoj.**

První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je prima si dlat „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi otloukánka. Těto stadium už je klíčové. Vydělí se jádro útůník a systematicky

za ne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze v ní jasně ešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.

Michal Kolář

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legráčky apod. Tato situace je již zárodkovou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a pítvrzování manipulace

V závažných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, za nou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z oekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitелеm nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtížné. Manipulace se pítvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

Třetí stadium (klíčové moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šikitelé „viru“ za nou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběmi, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

čtvrté stadium: Vtšina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty vtšinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná v dětech. I mírní a ukáznění žáci se za nou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně nastává éra „vykoisování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty

lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáři“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

Stadia šikanování podle Michala Koláře, 1990, 1996, 1997, 2000 aj.

Příloha .3

Doporučená literatura z oblasti školního šikanování.

Kolář, M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál.

Kolář, M. (1997, 2000). Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál.

Kolář, M. (2005). Školní násilí a šikanování. Ostrava: CIT, Ostravská univerzita.

Kolář, M. (Ed.) (2004). Školní šikanování. Sborník z první celostátní konference konané v Olomouci na PF UP 30.3.

Kolář, M. (2003). Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních. Praha: MŠMT ČR.

Parry, J., Carrington, G. (1997). Eliminujeme šikanování: sborník metod. Praha, IPPP.

Štípan, P. (1995). Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál.

časopisy

Kolář, M. (2007). Český školský program proti šikanování. Perspektivy. In: Sociální prevence. Bratislava: Národné osvetové centrum.

Kolář, M. (2007). Český školní program proti šikanování. Právo a rodina .3/2007

Kolář, M. (2006). Jak na šikanu? Psychologie dnes 2 (12), 16-18

Kolář, M. (2005). Devět kroků řešení poškození šikanou aneb pedagogická chirurgie. Prevence 7 (2), 3-7.

Kolář, M. (1998). Soudce Lynch na českých školách? Vyšetřování a léčba specifických typů šikan; in Sborník „Prevence šikanování ve školách“, Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, Praha.

Příloha . 4

Příklady šikanování

1. Případ: Zpověď obětí po skončení stadia šikanování (doslovný popis).

- nadávaj mi
- dělaj mi naschvály
- mají na mne poznámky když přijdu po nemoci
- rejpať do mne
- když se učitel rozhoduje koho vyzkoušet tak mu porad j mne
- když nejsem ve škole říkaj učitel m, co není pravda
- když něco provedou, snaží se to svalit na mne
- když se učitel zeptá jestli někdo má tahák, hned se všichni ozvou, že mám já
- ve hodině, když písemka, tak zničeho nic se ozve abych neopisoval
- všichni mají strašnou radost když dostanu špatnou známku
- když jsem služba, tak všichni udělaj ve třídě nepořádek
- nepouští mne mezi sebe když si povídají
- když si řeknou o sešitě tak řeknou, že ho nemají dopsané a pak ho půjčnou komu jinému
- ve frontě na oběd mne předbíhají
- když je ve třídě smrad tak hned řeknou že jsem si prd
- povyšujou se nade mne
- Nic mi nepoučej
- když něco udělám, hned to všem řeknou
- plivnou mi na židli a na všechny ostatní, abych si nemohl najít jinou
- na výtvarce si ode mne vezmou štětec a nic mi neřeknou a mají z toho strašnou srandu, když ho hledám
- když v matice někdo píše na tabuli, tak mu raději a řeknou mu i výsledky. Ale mně ne. Když už mi porad j, tak špatně

- n kdy mi tašku zamknou do sk ín a íkaj že od ní nemaj klí
- když se u ítel zeptá kdo chybí tak místo mého jména eknou n jakou nadávku

2. P ípad: „Premiantka t ídy“ – za ur ítých okolností se m že stát ob tí šikany kterékoliv dít .

P vabná t ínactiletá dívka, premiantka t ídy závodn í hrající tenis, se stala ter em kritiky a nemilosti skupiny spolužák . Nedokázala se zapojit do společné zábavy, snad p sobila pon kud k e ovit a byla p íliš orientována na výkon. To však neoprav ovalo zdatného a oblíbeného chlapce, aby jí dlouhodob í fyzicky ubližoval. Jelikož ale ona byla zdatná a odvážná dívka, pokoušela se mu n kdy postavit a vrátit mu zp sobené p íko í, ovšem proti jeho brutalit í nem íla šanci. Schytala od n í tvrdé rány a kopance. Nikdo se jí nezastal. Po takovém st etu ísto plakala. Rodí e a u ítelé se nikdy o jejím trápení nedov íd í. Ob tí agresivity tohoto „gentlemana“ se krátkodob í staly dv í další dívky s výborným prosp chem.

Po p íchodu nového žáka, který byl jednozna n í nejsiln íší a p ítom povahov í mírný a jemný, násilí zmín íného chlapce ustalo.

Je zajímavé, že dívka, která se mi s tímto p íb íhem sv íla a kv íli níž jsem navázal spolupráci s mimo ídn í ob ítavou výchovnou poradkyní, si po delší dob ítém ína nic nevzpomn íla. Její bolestivé vzpomínky byly vyt sn íny mimo v ídomou oblast.

Kolá M. (2005) Bolest šikanování. Praha: Portál, 2005

P íloha í. 5

Informa ní leták pro žáky ZŠ a pro studenty SŠ.

Nikdo nemá právo druhému ubližovat!

Spolužáci se k tob í chovají nep íátelsky, ubližují ti a ty nevíš, jak dál.

Víš o n íkom, kdo je šikanován, a je ti ho líto.

P EKONEJ STRACH A ZAJDI ZA U ÍTELEM, KTERÉMU D V Í UJEŠ (ŠKOLNÍM METODIKEM íPREVENCE, ŠKOLNÍM PSYCHOLOGEM, V ÝCHOVNÝM PORADCEM).

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, v tšinou opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá, co ti je nepříjemné, co tě ponižuje, nebo to prostě bolí. Strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci. Ale může ti znepříjemňovat život i jinak. Pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevšímali si tě.

Později se otravování života stupňuje a zdokonaluje. Nastupuje fyzické násilí (bití, krádeže a poškozování věcí). Šikanování je vážná věc a v každém případě bývá trestným činem.

Proč bývá těžké šikanování?

Není to proto, že by byl špatný, nebo proto, že by si to nějak zasloužil. Chyba není v něm, ale ve špatných vztazích mezi nimi kterými spolužáky. Převládá v nich bezohlednost a násilí.

Jak se můžeš bránit?

Když se ptali jednoho zoufalého žáka, proč o svém trápení neřekl rodičům, odpověděl: „Já nevím, když půjdu domů, tak se na to snažím nemyslet. A doufám, že už to bude lepší.“ Myslet si, že to bude lepší, je omyl. Nikomu nic neříct, je strkání hlavy do písku, které situaci jenom zhoršuje. Nevzdávej to a udělej následující:

- Obrát se na učitele, kterému důvěruješ. Možná ti skutečně pomoci, bude ti věřit a neprozradí tě.
- Svůj problém sděli svému rodiči.
- V případě, že nenajdeš odvahu říct to ani svému rodiči, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon 800 155 555 nebo 116 111. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, komu se něco podobného děje.